

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра української мови, літератури та методики викладання

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ ТА
ЙОГО ЖАНРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СЕРЕДНІХ ТА
СТАРШИХ КЛАСАХ

Виконала:

Гудима Ася,

Спеціальність 014 Середня освіта

Предметна спеціальність

014.01 Середня освіта

(Українська мова і література)

ОП «Середня освіта

(Українська мова і література)»

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент,

Медвідь Наталія Сергіївна

Допущено до захисту

«13 січня 2025 року

Завідувач кафедри:

Н. В. Гоголь Н. В. Гоголь

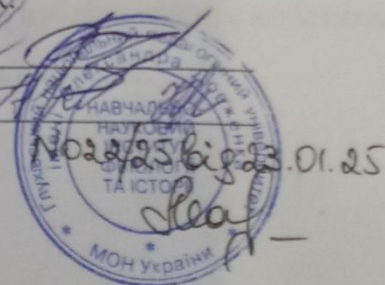
Дата захисту: «28 січня 2025 року

Оцінка 91 А

Підписи членів ЕК:

С. С. С. С.

Г. Г. Г. Г.

Глухів – 2025

АНОТАЦІЯ

Гудима А. Особливості вивчення публіцистичного стилю та його жанрів на уроках української мови у середніх та старших класах. Робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 014 Середня освіта, предметною спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), ОПП «Середня освіта (Українська мова і література)».

Магістерська робота присвячена дослідженню особливостей вивчення публіцистичного стилю та його жанрів на уроках української мови в середніх та старших класах. У роботі розглядаються теоретичні основи та методичні підходи до навчання стилістики української мови, зокрема вивчення публіцистичного стилю, що є важливим аспектом розвитку мовної компетентності учнів. Вивчення публіцистичних жанрів, таких як статті, огляди, рецензії, доповіді та інтерв'ю, сприяє розвитку вміння учнів аргументовано висловлювати свої думки, формувати культуру публічного мовлення. Особливу увагу приділено лінгвістичним, психологічним та лінгводидактичним аспектам, які сприяють ефективному засвоєнню матеріалу на уроках української мови. У роботі також представлені методичні рекомендації для вчителів, які допомагають розвивати публіцистичне мовлення учнів та формувати у них культуру мовлення, що є важливим елементом сучасної освіти. Автор пропонує нові підходи до організації освітнього процесу, що відповідають вимогам нової освітньої парадигми.

Ключові слова: публіцистичний стиль, жанри публіцистики, стилістика, мовна компетентність, українська мова, методика навчання.

ABSTRACT

Hudyma A. Peculiarities of studying journalistic style and its genres in Ukrainian language lessons in middle and high school. Work for a master's degree in the specialty 014 Secondary Education, subject specialty 014.01 Secondary Education (Ukrainian Language and Literature), OPP «Secondary Education (Ukrainian Language and Literature)».

The master's thesis is devoted to the study of the features of studying the journalistic style and its genres in Ukrainian language lessons in middle and high school. The work examines the theoretical foundations and methodological approaches to teaching the stylistics of the Ukrainian language, in particular, the study of the journalistic style, which is an important aspect of the development of students' language competence. The study of journalistic genres, such as articles, reviews, reports and interviews, contributes to the development of students' ability to express their opinions in a reasoned manner, to form a culture of public speaking. Particular attention is paid to linguistic, psychological and linguodidactic aspects that contribute to the effective assimilation of material in Ukrainian language lessons. The work also presents methodological recommendations for teachers who help develop students' journalistic speech and form a culture of speech in them, which is an important element of modern education. The author offers new approaches to organizing the educational process that meet the requirements of the new educational paradigm.

Key words: journalistic style, journalistic genres, stylistics, language competence, Ukrainian language, teaching methodology.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ ТА ЙОГО ЖАНРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СЕРЕДНІХ ТА СТАРШИХ КЛАСАХ	9
1.1. Сучасні підходи до навчання стилістики української мови та формування стилістичної компетентності здобувачів освіти у ЗЗСО	9
1.2. Лінгвістичні та психологічні засади вивчення публіцистичного стилю та його жанрів на уроках української мови у середніх та старших класах.....	14
1.3. Лінгводидактичні підходи до вивчення публіцистичного стилю та його жанрів на уроках української мови.....	28
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ ТА ЙОГО ЖАНРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СТАРШИХ ТА СЕРЕДНІХ КЛАСАХ	37
2.1. Стан досліджуваної проблеми в методиці та шкільній практиці.....	37
2.2. Методичні рекомендації щодо розвитку публіцистичного мовлення учнів на уроках української мови у середніх класах.....	61
2.3. Методичні рекомендації щодо формування у старшокласників культури публіцистичного мовлення на уроках української мови.....	75
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	84
ДОДАТКИ	93

ВСТУП

Актуальність дослідження. Формування стилістичної компетентності учнів передбачає вивчення ними на уроках української мови стильової системи сучасної української мови, зокрема й публіцистичного стилю та його жанрів.

Випускники закладів загальної середньої освіти мають вміти створюють власне висловлення стосовно проблеми сьогодення, порушеної в мікротексті з дотриманням норм сучасної української літературної мови (орфографічних, пунктуаційних, лексичних, граматичних, стилістичних). Для успішного написання власного висловлення необхідний розвиток уміння учня аналізувати публіцистичний текст, здатності виявляти авторську позицію, основну проблематику та ідею, виокремлювати мікротеми, наводити аргументи і формулювати своє ставлення до проблем, характеризувати особливості авторського стилю.

Відповідно до програм з української мови змістом навчального матеріалу (мовленнєва (комунікативна) змістова лінія) передбачено вивчення публіцистичного стилю, сфери його використання, призначення, основних ознак; лексичних, морфологічних, синтаксичних особливостей; підстилів; основних жанрів: нарису, замітки, репортажу, інтерв'ю, статті, кореспонденції, рецензії; формування культури публіцистичного мовлення: способів привернення уваги, принципів побудови, засобів структурування тексту [51; 52; 53; 54; 71; 82].

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів полягають у підготовці ними замітки, репортажу, інтерв'ю, статті, кореспонденції, рецензії, нарису, презентації, реклами, виступу, розгорнутої відповіді; здійсненні аналізу текстів мас-медіа, мови реклами, промов письменників, політиків, учених; виявленні типових недоліків тексту публіцистичного стилю, умінні визначати тему виступу з урахуванням інтелектуального рівня слухачів, їхнього віку тощо; доборі матеріалу з

урахуванням особливостей формулювання теми, користуванні при цьому різними джерелами інформації, роботі з довідковою літературою, складанні при цьому бібліографії з визначених тем [51; 52; 53; 54; 71; 82].

У дослідженнях Н. Болотнова, Н.Валгіна, І.Гальперін, М.Доблаєв, М.Жинкін, І.Зимня, Ю.Караулов, О.Леонтєв, А.Новиков, З.Тураєва та ін. розкрито питання породження, сприймання і розуміння тексту; у наукових розвідках В. Бадер, М.Вашуленка, О.Горошкіної, В.Капінос, М.Пентилюк, О.Хорошковської, Г.Шелехової та ін. висвітлено аспекти розвитку мовлення та текстотворчих вмінь учнів. Вивченню публіцистичного стилю на уроках української мови старшокласниками присвячено дослідження І. Гамрецького «Формування культури публіцистичного мовлення в учнів загальноосвітньої школи», публікація О.Столяренко «Мовна культура особистості і публіцистичне мовлення в контексті морального виховання і розвитку освіти в Україні». Проте досліджень, присвячених вивченню жанрів публіцистики в шкільному курсі української мови, недостатньо.

Мета дослідження – дослідити теоретико-методичні засади вивчення публіцистичного стилю та його жанрів на уроках української мови у середніх та старших класах.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- проаналізувати сучасні підходи до навчання стилістики української мови у ЗЗСО в умовах нової освітньої парадигми;
- розкрити лінгвістичні засади вивчення публіцистичного стилю та його жанрів на уроках української мови у середніх та старших класах;
- з'ясувати лінгводидактичні підходи до вивчення публіцистичного стилю та його жанрів на уроках української мови;
  - розкрити стан досліджуваної проблеми в методиці та шкільній практиці;
  - розробити систему вправ і завдань, спрямовану на формування стилістичної компетентності учнів;

– розробити методичні рекомендації щодо формування культури публіцистичного мовлення на уроках української мови у середніх та старших класах.

Об’єкт дослідження – процес навчання української мови учнів середніх та старших класів.

Предмет дослідження – методи і прийоми вивчення публіцистичного стилю та його жанрів на уроках української мови.

Для реалізації мети і завдань магістерського дослідження були використані такі **методи**: *методи теоретичного пізнання*: аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження, порівняння, моделювання змісту навчання, узагальнення педагогічного досвіду, системний аналіз; *методи емпіричного пізнання*: аналіз нормативної документації, чинних програм, підручників і посібників, спостереження, опитування, анкетування.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що обґрунтовано наукові засади до навчання стилістики української мови та формування стилістичної компетентності здобувачів освіти у ЗЗСО в умовах нової освітньої парадигми; визначено місце її в ієрархії шкільних компетентностей; обґрунтовано добір методів, прийомів вивчення публіцистичного стилю та його жанрів на уроках української мови та розроблено систему вправ і завдань, спрямовану на формування стилістичної компетентності учнів.

Теоретична значущість роботи полягає в уточненні основних підходів до навчання стилістики української мови та формування стилістичної компетентності здобувачів освіти у ЗЗСО в умовах нової освітньої парадигми, конкретизації методів і прийомів вивчення публіцистичного стилю та його жанрів на уроках української мови.

Практична значущість полягає в можливості використання основних положень дослідження в освітньому процесі ЗЗСО на уроках української

мови у середніх та старших класах, під час розроблення методичних посібників для вчителів, під час проходження педагогічної практики в школі.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи відображені у формі доповідей на науково-практичних конференціях різних рівнів, на щорічних звітних наукових конференціях, семінарах молодих учених Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка впродовж 2023-2024 рр.

Публікації. Основні теоретичні положення наукового дослідження викладено в одній публікації.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, що нараховує 103 позиції, та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ ТА ЙОГО ЖАНРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СЕРЕДНІХ ТА СТАРШИХ КЛАСАХ

1.1. Сучасні підходи до навчання стилістики української мови та формування стилістичної компетентності здобувачів освіти у ЗЗСО

У сучасних освітніх закладах навчання української мови має бути спрямоване на її активне використання в повсякденному спілкуванні. Одним із ключових завдань, визначених чинною програмою з української мови для закладів загальної середньої освіти, є формування у школярів здатності «комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення висловлювань» [4, с. 47]. У сучасних підходах до навчання мови особлива увага приділяється розвитку стилістичних умінь та навичок здобувачів освіти.

Проблемі формування комунікативної компетентності учнів та вивчення стилістики в умовах сучасного освітнього процесу присвячено низку наукових праць і досліджень вітчизняних методистів та лінгвістів (О.Біляєв, Н.Бондаренко, Н.Ботвина, Л.Варзацька, Г.Волкотруб, Н.Голуб, О.Горошкіна, Н.Грипас, Т.Єщенко, С.Караман, О.Ковальчук, П.Кордун, С.Косянчук, В.Мельничайко, А.Нікітіна, Н.Новосьолова, М.Пентилюк, О.Пономарів, Л.Романова, Л.Федоренко, Т.Федорчук, С.Шевчук, Г.Шелехова). Проте з урахуванням динамічних змін в освітньому середовищі існує нагальна потреба оновлювати та адаптувати накопичені знання з методики викладання стилістики до сучасних умов.

Зважаючи на те, що стилістика є своєрідною вершиною вивчення мови, її роль у процесі мовної освіти важко переоцінити. Цей розділ має значний вплив на формування мовленнєвої культури школярів. Основна мета педагогічної діяльності вчителя на сучасному етапі полягає у створенні

умов для всебічного розвитку особистості учня, здатного гармонійно поєднувати власні інтереси із суспільними цінностями та досягати високого рівня професіоналізму.

Мовно-комунікативна компетентність молоді є важливою передумовою досягнення її життєвих цілей, оскільки в демократичному суспільстві кожна особистість зіштовхується з викликами соціальної мобільності. Ефективне спілкування в різних життєвих ситуаціях неможливе без ґрунтовного знання мови та мовлення, зокрема стилістики. Стилiстика виступає підсумковим етапом у процесі опанування мовою, а її засвоєння є показником сформованої мовної особистості з високим рівнем мовно-комунікативної компетентності.

За словами професора О.Д. Пономарева, практичне значення стилістики полягає у підвищенні рівня культури мовлення суспільства [66, с. 8]. Учений наголошує на суспільній значущості вивчення стилістики та її тісному зв'язку з культурою мовлення й загальною культурою суспільства [67, с. 35].

Вивчення стилістики як розділу мовознавчої науки розпочинається ще у початкових класах, коли учні вивчають поняття «текст», досліджують його зв'язність і цілісність, а також опановують типи мовлення – опис і розповідь. Упродовж навчання в школі ця робота триває, а в старших класах вивчення стилістики об'єднує та систематизує знання з інших розділів шкільного курсу мови.

Варто зазначити, що стилістика як окрема навчальна дисципліна раніше не виокремлювалась у шкільній програмі та не вивчалася самостійно. Проте нині спостерігається тенденція до розширення та поглиблення змісту курсу української мови за рахунок елементів риторики, стилістики та культури мовлення [3, с. 4]. Це виявляється у збільшенні кількості годин на вивчення мови в старших класах, акцентуванні уваги на комунікативній складовій та

впровадженні елементів практичної риторики, культури мовлення та стилістики.

Отже, стилістика має важливе значення для формування мовної особистості. Вона сприяє розвитку мовної культури учнів, їхньої здатності до ефективного спілкування та формуванню соціально значущих компетентностей, необхідних у сучасному суспільстві.

Вимоги до сучасної мовної освіти визначені у низці програмних документів, зокрема, у Концепції мовної освіти 12-річної школи, Концепції навчання рідної (української) мови, Концепції когнітивної методики навчання української мови, Концепції підручника з рідної мови та програмі курсу «Рідна мова». Основним завданням нової школи є формування всебічно розвиненої особистості, здатної вільно, досконало та доречно користуватися мовою у повсякденному житті. У цьому контексті курс рідної мови має набути комунікативно-практичного спрямування, спрямованого на розвиток у школярів умінь доцільно використовувати мову в різних видах мовленнєвої діяльності [51].

Навчання мови у школі має орієнтуватися на активне, правильне та доречне її застосування у повсякденному спілкуванні. Застосування функціонально-стилістичного та текстоцентричного підходу передбачає, що учні вивчатимуть мовні явища у взаємозв'язку з іншими елементами живого мовлення. Це сприяє формуванню практичних навичок складання та використання текстів різного призначення у різних комунікативних ситуаціях.

Сучасна мовна освіта у школі передбачає зміщення акценту з теоретико-лінгвістичного підходу на функціонально-стилістичний. Основна увага зосереджується на розвитку стилістичних умінь і навичок учнів, поглибленні їхніх знань із теоретичної стилістики, а також практичній риторичі, культурі мови та стилістиці. Ці елементи інтегруються у

навчальний процес на кожному уроці, а не лише на окремих заняттях із розвитку зв'язного мовлення.

Програма курсу рідної мови передбачає розвиток у школярів таких стилістичних умінь:

1. Визначення мовних засобів у зв'язному тексті та аналіз їх стилістичного забарвлення.
2. Визначення особливостей мовних стилів та їх характерних ознак.
3. Добір синонімів, антонімів, омонімів та паронімів до поданих слів з урахуванням стилю мовлення та комунікативної ситуації.
4. Проведення стилістичного аналізу тексту (як власного, так і чужого).
5. Створення текстів різних стилів, типів і жанрів на основі запропонованої схеми.
6. Аналіз, редагування та вдосконалення висловлювань у різних стилях, видах і жанрах [23; 71].

Для забезпечення системності роботи над формуванням цих умінь, необхідно інтегрувати її у змістові лінії уроку – лінгвістичну, культурологічну, комунікативну та діяльнісну. Важливо підкріплювати теоретичні знання виконанням стилістичних вправ із різних розділів мовознавства.

Стилістика досліджує виражальні можливості мовних одиниць – звуків, фонем, лексем, фразеологізмів, морфем і синтаксем – у текстах, що належать до наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, розмовного, художнього, епістолярного та конфесійного стилів. Це дозволяє виявити специфіку кожного з цих стилів. Разом із іншими розділами мовознавства стилістика формує «систему систем» національної мови.

Безсумнівно, найбільший стилістичний потенціал мають лексика, фразеологія та синтаксис, що пояснюється різноманітністю лексичних і стилістичних значень слів та багатогранністю синтаксичних конструкцій.

Водночас стилістична робота можлива в межах кожного розділу шкільного курсу мови [44, с. 8].

Для вчителя навчальний текст є інструментом формування в учнів мовних, мовленнєвих та соціокультурних знань і вмінь. Використання текстів із соціокультурною тематикою сприяє підвищенню інтересу школярів до вивчення мови та навчального процесу загалом.

Розвиток стилістичних умінь і навичок значною мірою залежить від організації навчального процесу вчителем та його здатності зацікавити учнів предметом.

Дослідники О. Біляєв, М. Вашуленко, В. Мельничайко, М. Пентилюк та інші наголошують, що сформувати в учнів якісні вміння та навички неможливо без пробудження інтересу до навчання. Інтерес є важливим чинником підвищення уваги учнів, поглиблення їхніх знань і виступає потужною мотиваційною силою особистості.

Учень починає активно мислити лише за умови, що вчитель створить відповідне навчальне середовище, передусім зацікавивши його навчальним матеріалом. Щоб пробудити інтерес учнів, педагог має навчити їх сприймати українську мову як живе явище навколишнього світу. Це передбачає аналіз власних висловлювань не лише за змістом, а й за формою, беручи до уваги конкретну мовленнєву ситуацію. Важливим завданням є зробити процес формування стилістичних умінь і навичок цікавим, новим та перетворити цю новизну на практичні мовленнєві вміння. Евристичний інтерес можна викликати через вправи оптимальної складності, чітку орієнтацію на кінцевий результат, ефективне застосування заохочень та різноманіття дидактичного матеріалу.

У здобувачів освіти повинні бути сформовані такі стилістичні вміння:

1. Визначати мовні засоби стилістики у тексті, розпізнавати їх стилістичне забарвлення та характеризувати стилі мовлення відповідно до мовних норм.

2. Замінювати слова на відповідні синоніми залежно від стилю мовлення та мовленнєвої ситуації.
3. Здійснювати стилістичний аналіз тексту (як власного, так і чужого).
4. Створювати тексти різних стилів мовлення.
5. Редагувати, аналізувати та вдосконалювати висловлювання різних стилів мовлення [61, с.13].

Отже, сучасна функціональна стилістика є необхідною складовою шкільного курсу української мови. Кожен розділ курсу повинен органічно включати стилістичний матеріал та завершуватися системою стилістичних вправ. Такі вправи, як усні, так і письмові, спрямовані на розвиток у школярів стилістичних умінь і навичок. У результаті учні опановують навички побудови змістовного, граматично правильного, комунікативно доцільного, багатого та виразного мовлення, яке відповідає конкретній мовленнєвій ситуації.

1.2. Лінгвістичні та психологічні засади вивчення публіцистичного стилю та його жанрів на уроках української мови у середніх та старших класах

Мова є складним суспільним явищем, що виступає як система підсистем, які перебувають у постійному взаємозв'язку та розвитку. Її основною функцією є передача суспільно значущого змісту мисленнєвої діяльності.

Механізм мови виявляється під час мовлення. Мова та мовлення тісно взаємопов'язані. Мовленнєві акти – це узагальнені форми передачі інформації та засоби спілкування, які реалізуються у мовленнєвій діяльності людини.

Мовлення є діяльністю, пов'язаною з практичним застосуванням мови; реалізацією комунікативних потреб суспільства, соціальних груп та окремих індивідів за допомогою словесних знаків, що виступають як структурні елементи мовної системи.

Стилістика охоплює всі рівні мовної системи – фонетику, лексику, морфологію та синтаксис, оскільки вивчає особливості використання мовних одиниць у конкретних мовленнєвих умовах.

Стилістика мови зосереджується на дослідженні стилістичних ресурсів мови, через що її ще називають описовою стилістикою. Вона аналізує стилістично забарвлені мовні засоби, виражальні можливості мовних одиниць та семантико-функціональні відтінки слів, граматичних форм і синтаксичних конструкцій.

Стилістика мовлення вивчає особливості функціональних стилів, жанрові різновиди та ситуативні особливості мовлення. Вона досліджує використання стилістичних ресурсів мови залежно від мети і завдань спілкування, змісту, типу мовлення та ситуативних умов, що виникають у певній соціальній сфері.

Функціональна (практична) стилістика орієнтується на доцільне використання мовних засобів відповідно до конкретних цілей спілкування, змісту, ситуацій та завдань комунікації. Вона ознайомлює із нормами функціональних стилів і сприяє формуванню навичок використання багатого арсеналу виражальних можливостей мови, що є ключовим чинником у розвитку високої мовної культури учнів [9, с. 25].

Усі розділи стилістики об'єднані поняттями, такими як мова і мовлення, усна та писемна форми мовлення, сучасна українська літературна мова та її норми. Кожен розділ стилістики включає перелік понять, що мають суттєве значення для подальшого вивчення стилів мовлення:

1. Стилістика мови (стилістика мовних одиниць) – досліджує стилістичний потенціал мовних рівнів, зокрема лексики, фразеології,

морфології та синтаксису. Учні засвоюють поняття синонімів (лексичних, граматичних, морфологічних і синтаксичних) та їх стилістичного забарвлення.

2. Стилїстика мовлення (функціональна стилїстика) – охоплює вивчення стилів мовлення (розмовний та книжні стилї (науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, художній). Загальні ознаки стилю:

- а) функції висловлювання – спілкування, інформування, переконання тощо;
- б) завдання мовлення – залежно від мовленнєвої ситуації, теми та форми висловлювання;
- в) стилєві риси – образність або її відсутність, емоційність або нульова емоційність тексту;
- г) мовні засоби – фонетичні, лексичні, словотвірні, морфологічні та синтаксичні одиниці, які використовуються залежно від стилю мовлення.

Отже, функціональна стилїстика є важливим інструментом розвитку мовленнєвої культури учнів, а її вивчення забезпечує оволодіння нормами різних стилів мовлення та вмінням вибірково застосовувати мовні засоби відповідно до комунікативних завдань.

3. Стилїстика художньої літератури зосереджується на вивченні особливостей використання мовних засобів у текстах художніх творів, де вони набувають ідейно-естетичної значущості. Вона аналізує добір та трансформацію мовних елементів у контексті художнього тексту, виявляє їх естетичну функцію та взаємодію з іншими елементами художньої системи. Особлива увага приділяється мовним засобам, які використовуються в авторській мові, мові персонажів і діалогах твору [45, с. 34].

Практична стилїстика посідає провідне місце у шкільному викладанні української мови. Вона охоплює такі розділи, як фонетична, лексична та граматична стилїстика, основою яких є смислова, експресивна та функціональна синонімія. Робота над стилїстикою відбувається на уроках

української мови та становить основний компонент функціонально-стилістичного підходу до навчання.

Спостереження за особливостями художнього та публіцистичного стилів можна також проводити на уроках української літератури. Усвідомлення закономірностей стилістичних напрямів літератури, розуміння відмінностей між ними, а також здатність аналізувати індивідуальний стиль кожного письменника сприяють глибшому розумінню учнями художніх творів.

При аналізі цього питання слід зосередитися на таких аспектах:

- вікові психологічні особливості учнів;
- основні психологічні умови навчальної діяльності здобувачів освіти;
- ключові стилістичні вміння, які необхідно сформувати в учнів;
- головні психологічні умови засвоєння стилістики учнями загальноосвітньої школи.

Важливу роль у процесі формування мовлення відіграє мислення, адже «у мовленні думки не лише формулюються, а й формуються» [5, с. 2234], акцентуючи увагу на двосторонньому зв'язку між мисленням і мовленням. Цю думку підтримує й І. Синиця, який у своїх дослідженнях вивчав особливості усного та писемного мовлення та їхню взаємодію.

Психолог визначив основні труднощі, що виникають у мовленні:

- випередження наступних слів чи фраз;
- особливий психологічний стан людини під час мовлення.

У навчальному процесі спостерігаються певні недоліки мовлення, на які вчителі повинні звертати особливу увагу:

- надмірна ситуативність висловлювань;
- аморфність фраз;
- недостатня означеність предметів у мовленні;
- нерівномірний темп усного мовлення;
- стилістичні помилки [94, с. 35].

Учений також визначив основні причини появи цих недоліків у мовленні школярів:

1. Неусвідомлення відхилень від мовної норми. Учні не сприймають такі помилки як порушення правил.

2. Байдужість до аналізу висловлювань. Навіть маючи можливість виправити помилку, школярі часто ігнорують її.

3. Неуважність до мовлення. Учні не звикли контролювати своє мовлення та не приділяють належної уваги його якості.

4. Психоемоційна напруга під час мовленнєвої ситуації. Високий рівень хвилювання або стресу може спровокувати появу помилок у мовленні [94, с. 127].

Таким чином, ефективність формування стилістичних умінь значною мірою залежить від урахування психологічних особливостей учнів та їхньої готовності до самоаналізу і самоконтролю мовлення.

Для забезпечення змістовного, правильного та доречного мовлення учні мають не лише опанувати знання, уміння та навички, а й розвивати вольові якості. Однак у шкільній освіті цьому аспекту приділяється недостатня увага. Зважаючи на це, необхідно враховувати психологічні умови навчання як обов'язкову складову освітнього процесу.

Цю проблему висвітлювали у своїх дослідженнях такі науковці, як О. Біляєв, М. Жинкін, А. Маркова, М. Пентилюк, Г. Передрій та Г. Шелехова.

Оскільки рівень знань, умінь і навичок, а також особливості пам'яті, мислення та поведінки учнів різного віку відрізняються, учителю важливо враховувати вікові психологічні особливості школярів для ефективного навчання стилістики.

Для старшокласників характерний активний розвиток усіх видів уваги, особливо довільної. На цьому етапі підвищується обсяг уваги, удосконалюється здатність до її переключення та розподілу. Щоб

підтримувати працездатність учнів, доцільно чергувати завдання різної складності. У цьому віці також зростає вибірковість уваги та рівень післядовільної уваги, хоча нерідко спостерігається нестійкість уваги.

Зважаючи на ці особливості, вчитель має будувати освітній процес таким чином, щоб зацікавити учнів та утримати їхню увагу. Для цього необхідно не лише регулярно змінювати типи завдань, а й варіювати їх складність відповідно до цілей навчання. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності освітнього процесу та формуванню в учнів стійких мовленнєвих умінь і навичок.

У старшокласників відбуваються суттєві зміни у розвитку пам'яті, зокрема переважає довільна пам'ять. Цей тип пам'яті є найбільш ефективним, коли вчитель під час вивчення стилістичних тем на уроках української мови акцентує увагу на тому, що учні повинні запам'ятовувати (наприклад, використання епітетів або порівнянь у художньому стилі), а також на тому, що потрібно осмислити у вивченому матеріалі (наприклад, застосування штампів в офіційно-діловому стилі, що є необхідною складовою, але не характерною для інших стилів). Це сприяє активній пізнавальній діяльності учнів. Для старшокласників також характерне прагнення до обґрунтованості висновків через узагальнення фактів, виявлення основного та загального.

Для формування стилістичних умінь і навичок у школярів доцільно на уроках української мови застосовувати методи аналізу, синтезу, самостійної роботи, організовуючи діяльність учнів відповідно до теми та мети уроку.

Отже, перед учителем, який формує у здобувачів освіти стилістичні вміння і навички, стоїть завдання не лише організувати освітній процес, але й правильно зорієнтувати учнів, зосередити їхню увагу, спрямувати їхню увагу та вольові здібності. Для цього педагог повинен добирати відповідний матеріал, цікаво подавати теорію, чергувати методи та прийоми засвоєння матеріалу на практиці.

Програма «Рідна мова. 5-11 класи» визначає основні вміння і навички, які повинні бути засвоєні учнями. Одним із завдань програми є формування вмінь комунікативно правильно будувати висловлювання в різних стилях, типах і жанрах мовлення [71].

Питання формування стилістичних умінь і навичок, а також вибір ефективних методів їх розвитку є актуальними для сучасної методики навчання української мови. Вирішення цих питань тісно пов'язане з дослідженнями психологів та методистів (Н. Бабич, П. Гальперіна, О. Леонтьєва, Л. Рожило, Н. Тализіної), які розглядають навчальний процес як різновид діяльності.

Формування стилістичних умінь і навичок здійснюється під час вивчення всіх розділів української мови. Відтак навчання рідної мови має мати виразне стилістичне спрямування, тобто включати елементи формування стилістичних умінь та навичок на кожному уроці.

У сучасній методиці навчання стилістики все більше уваги приділяється формуванню умінь, необхідних для створення правильного, комунікативно виправданого та стилістично грамотного мовлення. Уміння розглядаються як знання, що реалізуються у практичній діяльності. Стилiстичні вміння поділяються на два основні види: 1) пов'язані із засвоєнням стилістичних засобів мови; 2) спрямовані на оволодіння стилістично диференційованим зв'язним мовленням [72].

Розвиток мовлення учнів вимагає формування навичок редагування та аналізу тексту, що включає відбір і взаємодію мовних засобів, а також уміння спостерігати за змінами значення слів у різних контекстах. Учитель, який систематично контролює процес навчання, сприяє розвитку відповідальності учнів за власні знання та готовності звітувати перед іншими, що, у свою чергу, мотивує їх до самоконтролю та самооцінки. Такі підходи позитивно позначаються як на глибшому усвідомленні змісту

висловлювань, так і на їх мовному оформленні та використанні стилістичних засобів мови.

У психолінгвістиці розроблено модель породження висловлювання, яка складається з чотирьох основних фаз: орієнтування, планування, реалізація та контроль. Під час фази орієнтування учень визначає умови спілкування, зокрема мету, тему, основну думку, адресата та місце спілкування. На етапі планування відбувається побудова тексту з урахуванням стилю та типу мовлення. У фазі реалізації здійснюється добір необхідних мовних засобів для висловлювання. Завершальний етап – контроль – передбачає аналіз і редагування створеного тексту як підсумку мовленнєвої діяльності. Завдання вчителя української мови – сформувати в учнів уміння, необхідні для кожної з цих фаз.

Оцінювати мовлення учнів доцільно, орієнтуючись на відповідність поставленій меті висловлювання. Формування стилістичних умінь включає такі дії, як створення, відтворення, аналіз та редагування власного мовлення, що сприяє розвитку індивідуального стилю мовлення учня. Важливо зазначити, що лише за умови достатнього словникового запасу учень може правильно добирати мовні засоби для конкретного висловлювання.

Формування довготривалої пам'яті на слова відбувається завдяки їх активному вживанню у мовленні. У цій пам'яті зберігається активний словник учня – сукупність слів, якими він активно користується. Пасивний словник, що формується під час сприйняття слів на слух, зазвичай є більшим за активний. Під час добору слів у мовленні учень найшвидше згадує ті, які частіше використовує у повсякденній комунікації. Існує також динамічний процес переходу слів із активного словника до пасивного і навпаки, що відбувається в результаті мовної практики та збагачення досвіду учня.

Коли учень із недостатньо розвиненим активним словниковим запасом створює власні висловлювання, його мовлення може містити слова, що не відповідають темі, паузи, звуконаслідувальні елементи тощо. Щоб сформувати у здобувачів освіти стилістичні уміння та навички, учитель має навчити їх відбирати мовні засоби, адекватні конкретній мовленнєвій ситуації.

Основним завданням учителя є розвиток у здобувачів освіти уміння створювати цілісні висловлювання, які вирізняються синтаксичною різноманітністю та інтонаційною виразністю. У цьому процесі важливу роль відіграє формування мовного чуття учнів. На думку психолога Р. Немова, мовне чуття – це «здатність, яка супроводжує мовлення, сприяє його сприйняттю, розумінню, організації та забезпечує якісне висловлення думок і почуттів» [80, с.28]. Завдяки цій здатності учні краще розуміють і виділяють різноманітні семантичні, стилістичні та орфоепічні засоби мови, що допомагає їм обирати найбільш відповідні слова для кожної конкретної ситуації.

Систематичне навчання, доступне пояснення матеріалу, зосередження уваги учнів та ретельно підібрані вправи сприяють формуванню мовного чуття та здатності створювати зв'язні, логічні та стилістично грамотні висловлювання.

З урахуванням вищезазначеного можна дійти висновку, що навчальний процес має бути організований так, щоб кінцевою метою стало формування у школярів стилістичних умінь. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити зацікавленість учнів та їхню активну участь у навчальній діяльності. Важливу роль відіграє вибір учителем-словесником оптимальних методів і прийомів навчання.

Ключовими психологічними умовами ефективного навчання є врахування вікових особливостей учнів та психолого-дидактичних чинників

мови, що сприяє засвоєнню знань зі стилістики та формуванню відповідних умінь і навичок.

Окремої уваги заслуговують теоретичні засади публіцистики, які повинні засвоїти учні основної та старшої школи. Публіцистика (від лат. «суспільний, народний») – рід творів, присвячених актуальним проблемам і подіям сучасного життя. Вона виконує важливу суспільну функцію, впливаючи на діяльність громадськості як засіб суспільного виховання, спосіб передачі та організації соціальної інформації.

За словами С. Єрмоленко, основна сфера застосування сучасного публіцистичного стилю – це засоби масової інформації. При цьому мовне наповнення публіцистики в пресі та на телебаченні має свої особливості [9, с. 84]. Головне призначення публіцистичного стилю – сприяти розв’язанню суспільно-політичних проблем, активно впливати на читачів, переконувати їх у правдивості певних ідей, спонукати до творчої діяльності та популяризувати прогресивні ідеї, вчення та знання [11, с. 22].

Автори підручника «Стилiстика української мови» підкреслюють, що публіцистичний стиль завжди відображає протистояння певних сил – це його ключове призначення та основна ознака [45, с. 173]. Дослідники виділяють такі характерні риси публіцистичного стилю: орієнтація на новизну; інформативність; актуальність теми; політична, суспільна та морально-етична оцінка висвітлюваних подій; синтез логічності та образності мовного вираження, що зближує його з науковим і художнім стилями; документальна точність; закличність; поєднання стандарту й експресії; емоційність; авторська заангажованість; простота й доступність викладу; переконливість [45, с. 175].

На думку П. Дудика, як усне, так і писемне публіцистичне мовлення спрямоване на передавання змісту текстів масової інформації. Саме тому його часто називають мовленням засобів масової інформації (мовленням ЗМІ).

У публіцистичному стилі виділяють кілька підстилів, кожен із яких має свої жанрові та мовні особливості:

- власне публіцистичний підстиль, або стиль засобів масової інформації (газети, журнали, радіо, телебачення, реклама);
- художньо-публіцистичний підстиль (памфлети, фейлетони, нариси, есе);
- науково-публіцистичний підстиль (критичні статті, аналітичні огляди, монографії, соціальні портрети тощо) (Л. Мацько, О. Мацько, О. Сидоренко).

С. Єрмоленко визначає мову преси як сукупність окремих підстилів публіцистичного стилю, до яких належать інтерв'ю, репортаж, хроніка та нарис. Вона також виділяє мову радіо та телебачення, що включає мовлення дикторів і ведучих програм, а також усне публічне мовлення, представлене промовами та виступами на зборах чи мітингах [25, с.562].

П. Дудик зазначає, що публіцистичний стиль характеризується широким використанням суспільно-політичної, економічної, юридичної та культурно-освітньої лексики. Залежно від тематики публіцистичного тексту до нього також можуть залучатися філософські, технічні та сільськогосподарські терміни. Наприклад, газетним жанрам часто притаманна урочистість висловлювань, патетичність, емоційна піднесеність та ентузіазм.

Журналісти зазвичай уникають буденних та емоційно нейтральних виразів, надаючи перевагу лексемам, що передають почуття та експресію. У текстах публіцистичного стилю помірковано використовуються слова іншомовного походження. Залежно від жанру газетного чи публіцистичного тексту, слова й словосполучення часто вживаються у тропеїчному, здебільшого метафоричному, значенні, що підсилює образність викладу [24, с. 87].

Для публіцистичного стилю, за визначенням Г. Колесник, характерними є такі підстилі:

1. Власне публіцистичний – охоплює жанри, спрямовані на оперативне інформування та актуальне висвітлення подій (повідомлення, хроніки, прокламації, відкриті листи, передові статті, огляди міжнародного життя).

2. Науково-публіцистичний – поєднує елементи наукового аналізу та публіцистичної форми викладу (статті на політичні, економічні та соціальні теми, літературно-критичні матеріали, огляди літературних і мистецьких подій, рецензії).

3. Художньо-публіцистичний – відзначається яскравим образним викладом та емоційністю (нариси, фейлетони, памфлети, мемуари, політичні доповіді) [41, с.11].

Аналогічні підстили публіцистичного стилю виділяють і автори посібника «Стилістика української мови», які розрізняють:

- власне публіцистичний (стиль ЗМІ) – охоплює жанри газетних і журнальних статей, повідомлень на радіо та телебаченні, реклами;
- художньо-публіцистичний – жанри памфлетів, фейлетонів, нарисів, есе;
- науково-публіцистичний – критичні статті, аналітичні огляди, соціальні портрети тощо [45, с. 273].

О. Проценко, крім зазначених підстилів – суто публіцистичного (інформаційні жанри), публіцистично-художнього (художні жанри) та публіцистично-наукового (аналітичні жанри) – виділяє ще два:

- публіцистично-розмовний (ораторський) – для промов і публічних виступів;
- публіцистично-діловий – застосовується в інформаційних повідомленнях на зразок новинних стрічок [66, с. 72].

Д. Баранник додає до переліку ще один підстиль – церемоніальний різновид публіцистичного стилю.

Відповідно до освітньої програми, у шкільному курсі учні вивчають основні жанри публіцистичного стилю: замітку, нарис, есе, інтерв'ю та рекламу.

Учні 11-го класу профільної школи, окрім уже згаданих жанрів, мають опанувати методика створення таких публіцистичних матеріалів, як репортаж, стаття, кореспонденція, рецензія та презентація [82].

Розглянемо окремі публіцистичні жанри докладніше.

Замітка – це один із найпростіших та найшвидших у підготовці інформаційних жанрів. Її основне призначення – інформувати читача про конкретні події, факти або явища з метою їх пізнавального чи суспільно-політичного впливу. Основними вимогами до замітки є інформативність, яка досягається за рахунок точності фактів, лаконічності та чіткості викладу. Залежно від змісту та форми, замітки можуть бути хронікальними, повідомлювальними, полемічними тощо [10, с. 14].

Нарис – це жанр публіцистики, який на основі документальних фактів із застосуванням художньо-публіцистичних прийомів відтворює об'єктивну картину дійсності або піднімає актуальні суспільні та виробничі питання [11, с. 20].

Нарис вважається центральним жанром публіцистики, оскільки дає змогу швидко відгукнутися на суспільно значущу подію, створити образ цікавої особистості або колективу, відтворити побут, звичаї чи портрет окремих людей. Внутрішня класифікація нарису охоплює кілька підвидів, серед яких портретний, проблемний, подорожній, науково-популярний та інші.

Особливістю нарису є використання елементів художнього мислення: створення психологічних і зовнішніх портретів героїв, відтворення їхніх дій у конкретних обставинах, застосування розгорнутої мовної характеристики, зображення пейзажів, інтер'єрів та екстер'єрів. Нарис часто насичений яскравими деталями та художніми образами, що підсилюють емоційний вплив на читача.

Есе (від фр. *essai* – «спроба», «начерк») – це жанр нарису, у якому висвітлюються літературні, філософські, соціальні та інші проблеми у вільній, несистематизованій формі викладу [10, с. 17].

Репортаж – оперативний жанр журналістики, що передбачає безпосередню розповідь із місця подій. У ньому з документальною точністю відображається дійсність крізь призму сприйняття автора. Репортажі можуть бути подієвими, неподієвими, проблемними, сюжетними або у формі роздумів [10, с. 17].

Інтерв'ю – жанр, що будується у формі розмови автора з компетентними людьми на суспільно важливу тему. Залежно від змісту та мети, інтерв'ю поділяють на протокольні, офіційні, інформаційні (повідомлювальні), проблемні та аналітичні. У своїй суті це приклад публіцистичного діалогу [11, с. 20].

Стаття – це журналістський жанр, у якому автор аналізує певні факти чи явища життя та на основі аргументів доносить до читача основну ідею або думку [11, с. 20].

Кореспонденція – інформаційний жанр, що повідомляє про важливі новини у сфері виробництва, політики чи громадського життя. У таких текстах популяризується передовий досвід, висвітлюються проблеми та пропонуються шляхи їх розв'язання [10, с. 15].

Рецензія – жанр, у якому здійснюється критичний аналіз і оцінка художніх, наукових та інших творів. Рецензія поєднує логічність і точність викладу з елементами художньої образності, що підсилює її вплив на читача [10, с. 17].

Презентація – це спеціально організований процес спілкування з аудиторією, який має на меті переконати слухачів або спонукати їх до певних дій [10, с. 17].

Реклама – це текст або візуальне повідомлення (у вигляді плаката, оголошення тощо), що має на меті популяризувати твори, видовища чи послуги та привернути до них увагу потенційних споживачів [11, с. 21].

Отже, чітка й системна організація роботи над створенням публіцистичних текстів сприяє досягненню освітніх цілей та формуванню

стилістичної компетентності учнів. Одним із ефективних підходів є послідовне подання мовознавчого матеріалу про публіцистичний стиль у контексті сучасних освітніх вимог, що дозволяє глибше осягнути методику навчання стилістики української мови.

1.3. Лінгводидактичні підходи до вивчення публіцистичного стилю та його жанрів на уроках української мови

Знання стилістики сприяють підвищенню мовної грамотності людини, формують уміння використовувати мовні засоби в різних сферах спілкування та життєвих ситуаціях. Вивчаючи лексичні, фонетичні та граматичні явища, школярі мають оволодіти стилістичними особливостями звукової системи мови, граматичних форм і категорій у взаємозв'язку з мовними стилями. Стилістичні навички учні набувають упродовж усього курсу навчання мови, а не лише в межах окремих тем.

Ефективним підходом у цьому контексті є вивчення мови у функціонально-стилістичному аспекті. Це передбачає надання учням не лише знань із граматики та правопису, а й розвиток умінь і навичок зі стилістики. Такий підхід має реалізовуватися в навчальних закладах усіх типів.

Стилістична вправність учнів є важливою складовою високої мовної культури. Вона передбачає знання фонетичного, граматичного та лексичного матеріалу, а також уміння застосовувати ці знання в конкретних мовленнєвих ситуаціях. Тому в шкільному курсі рідної мови стилістика вивчається поряд із лексикою, фонетикою та граматиною [44, с. 10].

Учень, який добре знає граматичний матеріал, але не вміє застосовувати його в конкретних мовленнєвих ситуаціях, не може вважатися повністю грамотним. Часто мовлення учнів засмічується діалектизмами,

жаргонізмами та канцелярськими штампами. Проте навіть за відсутності цих мовних недоліків текст не буде досконалим, якщо він залишатиметься невиразним і позбавленим стилістичного забарвлення.

Основою вивчення української мови у функціонально-стилістичному аспекті є принцип цілісного підходу до мови та мовлення, що охоплює лексичні, фонетичні, граматичні та стилістичні аспекти. Цей підхід відкриває для вчителя широкі можливості у формуванні в учнів стилістичних умінь і навичок, а також забезпечує глибше та всебічніше вивчення рідної мови. Мовні засоби розглядаються у конкретному мовленнєвому контексті.

Показуючи учням виражальні можливості мовних одиниць, учитель звертає увагу на їхнє функціонування та сферу застосування. Для цього використовуються різноманітні вправи, що спонукають школярів до оцінки синонімічних варіантів, аналізу їхнього емоційно-експресивного забарвлення, а також до конструювання речень і текстів із певною стилістичною метою. Учні навчаються застосовувати мовні засоби у власному мовленні.

Така робота здебільшого проводиться лише після написання творів і переказів та здебільшого у старших класах, коли учні вже оволоділи основними лексичними, фонетичними та граматичними знаннями.

Свідоме та систематичне засвоєння стилістичного матеріалу є необхідною умовою для формування міцних знань та практичних навичок, що забезпечують ефективне використання мови в різних комунікативних ситуаціях.

Засвоюючи теоретичні знання про фонетичну та лексичну системи мови, різноманітність граматичної будови, а також виконуючи вправи з правопису та пунктуації, учні одночасно збагачують свій словниковий запас. Вони знайомляться зі стилістичними особливостями мовних явищ та поступово опановують їх. Важливою умовою є взаємозв'язок стилістики з іншими

розділами шкільного курсу мови, який має забезпечувати єдність мети – навчання ефективного використання мовних засобів.

Мовна функціонально-стилістична робота передбачає формування в учнів умінь добирати та використовувати мовні засоби з урахуванням стилю висловлювання. Такий підхід сприяє розвитку стилістичних навичок, серед яких:

- 1) уміння замінювати одні мовні одиниці іншими (стилістичні заміни);
- 2) здатність розрізняти стилі мовлення та визначати їх основні ознаки;
- 3) навички вдосконалення стилю як усного, так і письмового мовлення (стилістичне редагування);
- 4) уміння користуватися мовними засобами відповідно до вимог певного стилю;
- 5) здатність до стилістичного аналізу, тобто вміння визначати функцію мовних одиниць у тексті [61, с. 14].

Функціонально-стилістичний підхід до вивчення мови вимагає від учителя цілеспрямованого розкриття стилістичних особливостей лексичних і граматичних синонімів, а також систематичного розвитку в учнів навичок синонімічної заміни.

Навички розрізнення стилів формуються у школярів поступово, упродовж навчання української мови з 5-го по 9-й клас. Уже в 5-му класі учні вчать розпізнавати розмовний, офіційно-діловий та художній стилі. Вони здатні ідентифікувати стилі на основі текстів із виразними стилістичними ознаками. Вимоги чинних програм з української мови передбачають формування у школярів уміння розрізняти стилі мовлення вже у 5-7 класах.

Робота зі стилістики повинна мати систематичний характер і проводитися на кожному уроці. Для цього необхідно використовувати дидактичний матеріал із текстів різних стилів, а не обмежуватися лише художніми та публіцистичними творами.

Навички розпізнавання ознак певного стилю формуються під час опрацювання стилістичних елементів у процесі вивчення програмових розділів. Засвоєння вмінь редагувати текст із дотриманням стилістичних вимог відбувається під час роботи з чернетками. Уже в 5-му класі учні починають виправляти тексти не лише з погляду орфографії та пунктуації, а й з урахуванням стилістичної спрямованості тексту. Такий підхід сприяє глибшому засвоєнню ознак стилів, що вивчаються у шкільному курсі.

Корисною є також стилістична правка тексту під час написання творів-мініатюр. Взаєморецензування індивідуальних відповідей учнів допомагає формувати критичне ставлення до власного та чужого мовлення, що є важливою складовою функціонально-стилістичного підходу до вивчення мовних явищ [97, с. 12].

Навички використання різних стилів мовлення, особливо наукового та публіцистичного, в учнів формуються поступово. Діти часто допускають змішування стилів у власному мовленні та недостатньо використовують характерні для кожного стилю виражальні засоби. Системна робота над формуванням цих навичок сприяє кращому засвоєнню ознак кожного стилю. Ця діяльність має бути безперервною та узгодженою із системою творчих завдань для учнів 5-9 класів.

Кожен вид творчої роботи (переказ, твір, газетні жанри тощо) має бути чітко диференційованим за стилістичними вимогами. Це спонукає вчителя добирати тексти різних стилів для переказів, дотримуватися системи творчих завдань, визначеної програмою, та використовувати на уроках різноманітний дидактичний матеріал. При цьому не варто обмежуватися лише художніми та публіцистичними текстами.

Важливим елементом роботи зі стилістики є аналіз та визначення функції мовних одиниць у текстах. Постійне застосування різних видів стилістичного аналізу сприяє розвитку в учнів умінь і навичок стилістичної грамотності.

Функціонально-стилістичний підхід до вивчення мови базується на тісному взаємозв'язку стилістики з іншими розділами мовознавства, такими як лексика, граматики та фонетика. Цей взаємозв'язок полягає в тому, що об'єктом вивчення всіх розділів є спільний мовний матеріал – мовні ресурси української мови. Таким чином, досягається єдність у вивченні всіх розділів мовознавства [61, с. 15].

Стилістика досліджує мовні явища з погляду їхнього функціонування та відрізняється від граматики й інших розділів мовознавства тим, що зосереджується на виражальних можливостях мовних засобів. Мову можна вивчати та описувати у двох аспектах: з погляду її внутрішньої структури (системи) та з погляду використання мовних одиниць у мовленні. У зв'язку з цим мовознавство поділяється на дві основні частини – вчення про будову мови та вчення про її використання.

Будову мови досліджують фонетика, граматики та семасіологія, тоді як її застосування у мовленні – предмет вивчення стилістики. Мову слід розглядати не як механічне поєднання фонем, морфем, словоформ, словосполучень і речень, а як складну систему, яка організована за внутрішніми взаємозв'язками між її елементами.

Мова – це об'єктивно існуюча для всіх її носіїв система комунікативних засобів, яка в будь-який момент може стати інструментом спілкування. Мовлення ж є реалізацією мови на практиці – це процес вираження думок і почуттів за допомогою конкретних мовних засобів. Системний характер мови та взаємозв'язки між її одиницями формують мовлення та відображаються у ньому.

Використання мовних засобів у різних стилях має свої особливості. Ці відмінності проявляються на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, слівотвірному, морфологічному та синтаксичному. Щоб учні могли зрозуміти ознаки мовних стилів та відмінності між ними, необхідно вивчати мовні явища на різних рівнях із урахуванням стилістичних аспектів.

Свідоме й систематичне засвоєння матеріалу зі стилістики під час опрацювання фонетики, лексики та граматики є важливою умовою для формування глибоких і стійких знань, що сприяють розвитку комунікативних умінь і навичок. Учні повинні усвідомлювати, які мовні засоби вони використовують для вираження своїх думок, і прагнути обирати найточніші й найдоречніші вирази та слова. Проте самі по собі навички без осмислення не забезпечують високого рівня грамотності, зокрема й стилістичної. Досконале володіння багатством мовних засобів можливе лише за умови органічного поєднання мислення та навичок.

Вивчення мови у функціонально-стилістичному аспекті передбачає комплексний підхід до формування мовленнєвих умінь та навичок. На практиці значна увага приділяється опрацюванню фонетики, словотвору, синтаксису, орфографії та пунктуації. Також активно формується вміння будувати зв'язне усне та письмове мовлення. Однак, як уже зазначалося, ця робота не завжди має чітке стилістичне спрямування, що негативно впливає на формування стилістичних умінь учнів. Основними причинами цього є недостатнє уявлення вчителів про те, які стилістичні завдання можна включати у вивчення програмових розділів, а також нечітке розуміння цілей формування стилістичних умінь та навичок. Подолання цих недоліків дозволить більш ефективно реалізувати функціонально-стилістичний підхід у вивченні мови та сприятиме розвитку мовленнєвої компетенції учнів.

У методиці викладання стилістики питання конкретизації стилістичних умінь, які мають бути сформовані у школярів, усе ще перебуває у процесі розв'язання. Сучасна лінгвістика розглядає мову у двох аспектах – як засіб спілкування та як мовлення (тобто її використання з метою комунікації). Враховуючи це, методисти пропонують орієнтовну систему стилістичних умінь. Згідно з нею, одні вміння пов'язані із засвоєнням стилістично маркованих мовних засобів, інші – зі створенням зв'язного мовлення, диференційованого за стилями [72, с. 14].

Ця система стилістичних умінь базується на характері діяльності учнів і включає формування як рецептивних (розпізнавання стилістичних засобів у тексті), так і продуктивних (створення власних висловлювань) умінь. Особливу вагу має продуктивний аспект, оскільки саме він забезпечує активну роботу над мовленням, формування самоконтролю та здатність переносити набуті навички з одного типу мовного матеріалу на інший.

До основних стилістичних умінь і навичок належать такі:

- розпізнавання та правильне оцінювання стилістичних засобів залежно від контексту та сфери їх використання;
- добір стилістичних синонімів із урахуванням мети та завдань спілкування;
- аналіз тексту певного стилю, визначення його характерних ознак та функціональних особливостей;
- створення тексту у відповідному стилі мовлення, що враховує завдання та умови спілкування;
- удосконалення стилю створених текстів, що включає редагування, усунення стилістичних помилок та підвищення виразності мовлення [61, с. 17].

Застосування цієї системи сприяє цілісному підходу до формування мовленнєвої компетенції учнів і забезпечує якісне опанування функціонально-стилістичного аспекту вивчення мови.

Уміння розпізнавати та оцінювати стилістичні засоби розвивається під час роботи з мовними одиницями та визначення їх стилістичного значення у конкретному контексті. Спочатку учні навчаються визначати стилістичні засоби, а вже згодом – оцінювати їх доречність з огляду на умови та сферу використання. Це вміння базується на рецептивній діяльності, основою якої є мовне чуття та знання з теорії стилістики.

Уміння добирати стилістичні синоніми передбачає усвідомлення школярами відмінностей між синонімічними одиницями залежно від мети

та завдань спілкування. На відміну від уміння розпізнавати стилістичні засоби, цей вид діяльності належить до репродуктивної. Учні активно залучаються до процесу добору та обґрунтування доцільності використання певних синонімів (лексичних, морфологічних, синтаксичних) або образних, емоційно-експресивних мовних засобів. Завдяки цьому збагачується їхній активний словниковий запас, розвивається мовне чуття та здатність до свідомого відбору необхідних виражальних засобів.

Уміння аналізувати тексти певного стилю є одним із ключових стилістичних умінь. Воно вимагає від школярів опанування системою знань, необхідною для визначення стилістичної приналежності тексту. Формування цього вміння також базується на рецептивній діяльності, у процесі якої встановлюється взаємозв'язок між використанням нейтральних і стилістично маркованих мовних одиниць. Крім того, важливу роль відіграє усвідомлення впливу позамовних чинників на вибір стилістичних засобів [44, с. 9].

Засвоєння навичок стилістичного аналізу сприяє глибшому розумінню змістової, жанрово-мовленнєвої та стилістичної структури текстів. Учні вчаться бачити зв'язок між мовними засобами та умовами спілкування, що сприяє підвищенню їхньої мовленнєвої грамотності та стилістичної компетенції.

Оволодіння умінням здійснювати стилістичний аналіз сприяє осмисленню змістової, жанрово-мовленнєвої і стилістичної структури текстів.

Уміння створювати текст у відповідному стилі мовлення є одним із найважливіших і найскладніших завдань у процесі вивчення рідної мови. Його основна мета – навчити учнів ефективно використовувати мову як засіб спілкування. Це вміння передбачає здатність орієнтуватися в конкретній комунікативній ситуації, враховувати стильові вимоги під час добору змісту, мовних та виражальних засобів. На відміну від інших

стилістичних умінь, які переважно мають рецептивний характер, це вміння є продуктивним, адже воно передбачає безпосереднє створення висловлювань.

Процес формування цього вміння тісно пов'язаний із розвитком навичок зв'язного мовлення. Учні повинні навчитися визначати обсяг інформації та межі теми, формулювати основну думку, добирати та впорядковувати необхідний матеріал, а також точно і логічно викладати свої думки. Усі ці складові безпосередньо впливають на вибір мовних засобів відповідно до стилістичних вимог тексту [97, с. 14].

Уміння вдосконалювати стиль створеного тексту передбачає здатність зіставляти зміст і форму тексту з конкретною комунікативною ситуацією. Учні вчаться знаходити та виправляти різного роду недоліки (логічні, лексичні, граматичні та стилістичні) і підвищувати виразність висловлювань. Оволодіння цим умінням значною мірою залежить від продуктивної мовленнєвої діяльності та знання основних особливостей стилів.

Отже, вміння створювати текст у певному стилі та вдосконалювати його є взаємопов'язаними етапами, що сприяють підвищенню загальної мовленнєвої компетентності учнів. Їх розвиток забезпечує здатність учнів адаптувати власні висловлювання до різних комунікативних ситуацій та ефективно використовувати багатство мовних засобів.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ ТА ЙОГО ЖАНРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СЕРЕДНІХ ТА СТАРШИХ КЛАСАХ

2.1. Стан досліджуваної проблеми в методиці та шкільній практиці

Мовно-комунікативна компетентність особистості є важливою передумовою досягнення її життєвих цілей, оскільки в сучасному суспільстві питання соціальної мобільності є постійно актуальними. Опанування стратегій спілкування, що використовуються у різноманітних ситуаціях, неможливе без знання стилістики. У шкільній програмі стилістика посідає важливе місце, поєднуючи теоретичні знання з практичним застосуванням мови. Протягом навчання української мови в школі формуються стилістичні уміння, які тісно пов'язані з іншими розділами науки про мову.

Оволодіння стилістичними нормами свідчить про високий рівень мовної культури особистості та її здатність ефективно спілкуватися. Як підкреслював О. Д. Пономарів, стилістика нерозривно пов'язана з культурою мовлення і має важливу суспільну функцію, спрямовану на підвищення загальної мовної культури. У шкільній практиці знайомство з основами стилістики починається ще в початкових класах, де учні вперше вивчають текст як одиницю мовлення, а також основні типи мовлення – опис та розповідь. У старших класах формування стилістичної компетентності завершується узагальненням знань і вмінь, пов'язаних зі стилями мовлення, у тісному зв'язку з іншими мовними явищами [102; 61].

.Проблеми формування комунікативної компетентності та вивчення стилістики активно досліджуються сучасними вітчизняними лінгвістами та методистами О. Біляєв, Н. Бондаренко, Н. Ботвина, Л. Варзацька, Г. Волкотруб, Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Грипас, Т. Єщенко, С. Караман, О. Ковальчук, П. Кордун, С. Косянчук, В. Мельничайко, А. Нікітіна,

Н. Новосьолова, М. Пентилюк, О. Пономарів, Л. Романова, Л. Федоренко, Т. Федорчук, С. Шевчук, Г. Шелехова та ін.). Проте в умовах змін у сучасній освіті зростає необхідність адаптації напрацьованих методів до нових реалій. Демократизація та гуманізація освітнього простору, компетентнісний підхід, інтерактивні технології та педагогіка партнерства вимагають від учителів творчості, дослідницького підходу і постійного вдосконалення професійної майстерності. Засвоюючи стилістичні норми, учні не лише вдосконалюють власну мовленнєву компетентність, а й долучаються до формування загальної культури суспільства.

У межах теми нашого дослідження розглянемо модельні навчальні програми.

Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для загальноосвітніх закладів (автори: Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна) визначає обсяг і зміст навчального матеріалу зі стилістики, а також у межах метапредметного блоку (мовленнєва змістова лінія) акцентує увагу на відомостях про текст, комунікацію й мовленнєві жанри [51]. Для 5 класу у темі «Текст» передбачено такі орієнтовні види текстової діяльності: розрізнення текстів різних стилів, типів та жанрів (наприклад, художніх, медіатекстів) відповідно до авторського задуму; створення письмових текстів певних типів, стилів і жанрів (зокрема, розповідей, есе) з урахуванням мети й адресата, спираючись на життєвий досвід учнів. Очікуваними результатами є здатність аналізувати тексти, визначати тему й основну думку, оцінювати значення здобутої інформації для розв'язання практичних завдань, а також переказувати й перетворювати тексти. У темі «Жанри мовлення» автори пропонують завдання зі складання дописів для чату.

У програмі для 6 класу рекомендовано такі види діяльності, як підготовка та аналіз дописів для соціальних мереж. Від учнів очікується обґрунтування власного ставлення до змісту та форми текстів, логічне

структурування повідомлень, порівняння елементів тексту, експериментування з текстом, а також створення власних медіатекстів на основі прочитаного, включно з літературними творами.

Ще одна модельна програма «Українська мова. 5–6 класи» (автори: О. В. Заболотний, В. В. Заболотний та ін.) пропонує для 5 класу такі завдання, як написання тексту-інформації для шкільного вебсайту чи електронної газети (наприклад, про кумедну поведінку домашніх улюбленців) із використанням різних за метою висловлювання речень, а також створення дописів про культуру мовлення для соціальних мереж [52].

Очікувані результати після опрацювання тем «Значення мови в житті людини і суспільства. Українська мова – державна мова України», «Текст. Речення. Слово» включають здатність здобувача освіти читати тексти різних функціональних стилів та мовленнєвих жанрів у різний спосіб, визначати основну та другорядну інформацію в прочитаному (зокрема художньому чи медіатексті), розпізнавати тексти різних стилів і типів, обирати стиль мовлення відповідно до мети, умов і потреб спілкування, а також створювати письмові тексти заданих типів, стилів і жанрів.

У 6 класі, опановуючи тему «Краса та багатство української мови», учням пропонується підготувати публічний виступ про багатогранність української мови. У рамках теми «Фразеологія» передбачено створення реклами фразеологізмів, а у розділі «Орфографія» – написання допису для шкільного вебсайту про українських меценатів із використанням складних слів, а також створення тексту про події з життя класу із використанням географічних назв чи прізвищ. Окреме завдання – написання та редагування світоглядного есе на теми, пов'язані з гідністю та моральними цінностями. Очікувані результати навчання здебільшого узгоджуються з цілями, встановленими для 5 класу.

У модельній навчальній програмі «Українська мова. 7–9 класи» (авт. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.) для 7 класу передбачено вивчення тем

«Текст», «Жанри мовлення», «Спілкування» та інших [53]. Програма пропонує виконання завдань із написання есе на різні теми та визначає очікувані результати: здобувач освіти переказує почуті повідомлення (зокрема художні чи медіатексти), застосовує різні види критичного читання текстів різних стилів, аналізує й коментує порушені в текстах проблеми, обґрунтовуючи їх актуальність, висловлює власні почуття й враження від прочитаного, обговорює прочитані тексти, а також створює дописи та медіатексти для обговорення як особистісних, так і соціально значущих питань.

Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.) передбачає проведення уроків розвитку зв'язного мовлення [54]. У 7 класі учням пропонується виконання докладного письмового переказу тексту публіцистичного стилю з елементами роздуму, орієнтуючись на колективно складений складний план, а також усного переказу новинного повідомлення з українських ЗМІ (з обов'язковим зазначенням джерела – телебачення, радіо, газети чи вебсайти).

На тематичних уроках рекомендовано такі види робіт:

1. Написання есе в публіцистичному стилі із застосуванням дієслів у неозначеній формі (зокрема, на теми: «Допомогти довкіллю», «Дружити з природою», «Земле барвінкова, дай мені здоров'я»).

2. Створення рекламного тексту, що пропагує здоровий спосіб життя, з використанням прислівників у різних ступенях порівняння та прислівникових сполучень.

3. Написання тексту для рекламного буклета молодіжного одягу із застосуванням прислівникових сполучень.

4. Підготовка портретного нарису в публіцистичному стилі у письмовій формі.

5. Письмовий роздум у публіцистичному стилі, створений за самостійно складеним планом, із застосуванням сполучників підрядності.

6. Усне есе на теми, пов'язані із завершенням навчального року та літніми планами, наприклад: «Мої найкращі моменти за навчальний рік», «Мрії про літню подорож», «Найкращий день навчального року», «Плани на літо», «Відпочинок моєї мрії», «Подяка тим, хто зробив мій навчальний рік особливим».

7. Написання публікації для соціальної мережі, присвяченої важливій події в родині, наприклад, подорожі з сім'єю до іншого міста [54].

Очікувані результати включають: уміння створювати та презентувати тексти різних типів, стилів і жанрів на актуальні самостійно визначені теми; складання текстів із дотриманням мовних і стилістичних норм; підготовку індивідуальних або колективних медіапродуктів на основі прочитаного; чітке й аргументоване висловлення своїх поглядів і переконань із наведенням відповідних прикладів; використання різних видів критичного читання текстів; аналіз і розуміння структури текстів, зокрема медійних.

У програмі для 8 класу навчальна діяльність поділяється на обов'язкові та рекомендовані види. До обов'язкових належать:

1. Докладний письмовий переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії та культури у публіцистичному стилі (за простим або складним планом) із використанням прикладок.

2. Усний твір-опис пам'ятки історії та культури за картиною у публіцистичному стилі (за простим або складним планом) із застосуванням порівняльних зворотів.

3. Проведення інтерв'ю у публіцистичному стилі [71].

До рекомендованих видів діяльності, спрямованих на формування висловлювань у публіцистичному стилі під час різних аспектних уроків, належать:

1. Написання роздуму на актуальну тему із застосуванням простих двоскладних речень.

2. Створення роздуму на тему «Кого з літературних героїв я вважаю взірцем» із використанням речень, ускладнених однорідними членами.

3. Підготовка тексту для шкільного вебсайту, присвяченого огляду корисних лінгвістичних онлайн-словників для школярів (з реченнями, ускладненими однорідними членами).

4. Написання відгуку про віртуальну екскурсію до музею чи історичної місцевості, розміщену в Інтернеті (з реченнями, ускладненими однорідними членами).

5. Прослуховування уривків виступів відомих ораторів у публіцистичному стилі, де використовуються звертання.

6. Написання роздуму на тему «Кого із сучасників я вважаю успішною людиною» із використанням відокремлених означень, зокрема відокремлених прикладок.

7. Підготовка дискусійного допису до блогу на тему «Чи здатний комп'ютер замінити книжку, а Інтернет – бібліотеку?» із застосуванням відокремлених обставин [71].

У межах вивчення теми «Мова – найважливіший засіб спілкування, пізнання та впливу» передбачено повторення основних відомостей про мовлення, текст, стилі, жанри та типи мовлення. З-поміж рекомендованих видів діяльності – створення тексту-роздуму в публіцистичному стилі на тему «Вікіпедія: простір необмежених можливостей і прихованих обмежень».

Окреслені очікувані результати навчання охоплюють такі складові:

- знаннева складова: здобувач освіти має розуміти визначення тексту, вміти називати стилі, жанри й типи мовлення; наводити приклади

висловлювань різних стилів і жанрів; знати засоби міжфразового зв'язку в тексті;

- діяльнісна складова: учень вміє розрізняти тексти за їх стильовою належністю; визначати тип мовлення та жанр тексту; знаходити й аналізувати засоби міжфразового зв'язку; складати план висловлення та створювати текст за цим планом; формулювати висловлення на дискусійну тему, аргументуючи власну позицію логічними доказами й прикладами з різних джерел;

- ціннісна складова: формується усвідомлення необхідності використання інформаційно-комунікаційних технологій для пошуку, опрацювання й обміну інформацією; учні визнають переваги дистанційної освіти, критично оцінюють інформацію зі ЗМІ, обґрунтовують важливість обережного та зваженого підходу до її сприйняття.

За програмою «Українська мова. 5–9 класи» (розробленою авторським колективом на основі редакцій 2012, 2015 та оновлення 2017 року) у 9 класі передбачено повторення матеріалу про стилі, типи й жанри мовлення. До обов'язкових видів робіт входять:

1. Стислий усний переказ тексту публіцистичного стилю за складним планом.
2. Докладний письмовий переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням.
3. Усний твір-роздум у публіцистичному стилі на суспільно значущу тему.
4. Написання есе (орієнтовна тема: «Що робить мене щасливим(ою)») із використанням складнопідрядних речень.
5. Стисле повідомлення, створене на основі кількох джерел, у публіцистичному стилі, присвячене морально-етичній або суспільно важливій темі.

6. Написання твору-роздуму з морально-етичним змістом у публіцистичному стилі (орієнтовні теми: «Своє, рідне – своєрідне», «Як знайти власний шлях у житті», «Чи можуть селфі з часом замінити родинні фотографії») із використанням безсполучникових речень.

7. Складання тез до прочитаних статей публіцистичного або науково-пізнавального характеру [84].

Серед рекомендованих видів діяльності передбачено:

1. Аудіювання та читання мовчки текстів (або їхніх уривків), що належать до різних стилів, типів і жанрів мовлення, з подальшим аналізом прочитаного чи прослуханого.

2. Складання висловлення з використанням як двоскладних, так і односкладних речень (орієнтовні теми: «Чому вміння спілкуватися є запорукою успіху», «Яким я бачу своє майбутнє: освіта, робота, родина»).

3. Розробка тексту виступу для шкільного радіожурналу (орієнтовна тема: «Як впливає навколишня інформація на нашу свідомість: реклама, білборди, написи на одязі»), використовуючи речення, ускладнені відокремленими членами.

4. Написання висловлення, у якому використовуються речення, ускладнені однорідними та відокремленими членами (орієнтовні теми: «Моя Україна», «Цінності сучасної молоді», «Як впоратися із сучасним швидким темпом життя», «Мрії цифрового покоління українців»).

5. Створення роздуму про щойно прочитану книгу з висновками щодо її уроків для уважного читача, зокрема через проєкцію її змісту на сучасне життя, із використанням складносурядних речень.

6. Написання висловлення-розповіді з елементами опису, використовуючи складносурядні речення (орієнтовна тема: «Що сьогодні означає “жити красиво”?»).

7. Роздуми на тему «Як стати цікавою людиною для себе та інших» із посиланнями на приклади успішних сучасних українців, із використанням складносурядних речень.

8. Створення есе на тему «Які сучасні засоби вираження творчості – на папері, полотні чи в блогосфері – здаються мені найбільш близькими та цікавими?».

9. Написання роздуму в публіцистичному стилі «Чи варто протиставляти телебачення та художню літературу?» із використанням складнопідрядних речень із підрядними причини та мети.

10. Розробка роздуму про важливість підтримки людей з обмеженими фізичними можливостями та способи, як їм можна і потрібно допомагати, із застосуванням складнопідрядних речень із підрядними причини та мети.

11. Підготовка тексту звернення-прохання до однолітків для розміщення на блозі, присвяченого допомозі людям, які постраждали від стихійного лиха, із використанням складнопідрядних речень із підрядними способу дії та ступеня.

12. Написання допису для вебсайту, що висвітлює успішну участь однокласників у Всеукраїнському фестивалі-конкурсі скрайбінг-роликів «Покоління мобільного Інтернету» (інформацію про конкурс знайти в Інтернеті).

13. Обговорення теми «Чи може рок-музика передавати патріотичні настрої, ідеї та заклики?» із наведенням прикладів сучасних українських рокових пісень. Підготовка підсумків дискусії у вигляді роздуму для шкільного вебсайту, що містить складні речення з різними видами безсполучникового зв'язку [84].

У програмі визначено складові очікуваних результатів навчання та їхній зміст:

- знаннєва складова: розуміння видів мовленнєвої діяльності, різновидів аудіювання та читання, стилів, типів і жанрів мовлення; здатність формулювати вимоги до мовлення; уміння характеризувати ситуацію спілкування й розпізнавати маніпулятивні впливи;
- діяльнісна складова: аналіз прослуханих або прочитаних текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення; складання діалогів, що відповідають ситуації та меті спілкування; вміння уникати небажаних або небезпечних співрозмовників і протидіяти маніпулятивним впливам;
- ціннісна складова: усвідомлення важливості дотримання правил етикету; критична оцінка власного рівня продуктивності (досягнення мети) під час діалогічного спілкування; розуміння потреби в мовній освіті та самоосвіті, а також безперервному вдосконаленні мовлення та здатності застосовувати різні комунікативні стратегії

У програмі для 10–11 класів (рівень стандарту), розробленій авторами Голуб Н. Б., Котусенко О. Ю., Горошкіною О. М., Новосоловою В. І., Романенко Ю. О., Кондесюк Т. В., Тарасенко О. О., Сергєєвою Н. В., Ткачовою Г. В., у 10 класі вивчаються основи практичної риторики. Зокрема, розглядаються такі питання:

- *мовленнєва ситуація та її складові*: мовець (адресат), слухач (аудиторія), предмет мовлення; умови успішного спілкування;

- *текст як основна одиниця спілкування*: етапи підготовки тексту виступу, види читання та записування тексту виступу, естетика тексту, ефективність мовлення;

- *комунікативні аспекти*: стратегія і тактика мовленнєвої поведінки, комунікативний намір;

- *суперечка як форма комунікації*: різновиди суперечок, правила їх ведення, використання аргументів і доказів, полемічні прийоми, мистецтво відповідати на запитання [71].

Передбачено виконання різних видів навчальної діяльності, спрямованої на розвиток умінь у публіцистичному стилі:

1. Виступи під час дискусій на теми: «Які слова руйнують наше життя?», «Інтернет: зближення чи самотність?», «Грубість – прояв слабкості чи демонстрація сили?»

2. Написання есе: «Прекрасна мить життя», «Чарівність і могутність слова», «З чого складається щастя?»

3. Написання відгуку про сайт відомої особистості.

4. Переказ публіцистичних текстів і зразків промов.

5. Створення планів виступів.

6. Розробка кількох варіантів вступів і висновків до заданої теми.

7. Написання тексту публічного виступу.

8. Аналіз і обговорення текстів публіцистичного стилю.

Ці завдання спрямовані на розвиток навичок ефективного публічного мовлення, аргументації та критичного мислення.

У ході засвоєння теоретичного матеріалу та виконання запропонованих завдань очікується, що здобувач освіти досягне таких результатів:

- розумітиме сутність понять: «мовленнєва ситуація», «мовець», «аудиторія», «текст», «комунікативний намір», «мовленнєвий вчинок»;

- усвідомлюватиме значення риторики та риторичних умінь;

- знатиме умови успішного спілкування, етапи підготовки виступу;

- умітиме розрізняти мовленнєву дію і мовленнєвий вчинок, налагоджувати контакт із аудиторією, знаходити й порівнювати різні тексти публічних виступів;

- пропонуватиме способи вдосконалення риторичних навичок і здобуття досвіду публічних виступів;

- готуватиме текст виступу, виступатиме публічно, аналізуватиме, оцінюватиме мовленнєві вчинки та ініціюватиме обговорення публічних промов;

- висловлюватиме пропозиції щодо вдосконалення риторичної майстерності, демонструватиме впевненість під час виголошення промов;

- усвідомлюватиме значення діалогу, готовність висловлювати власну думку, проявлятиме інтерес до дискусійних питань і впевненість у захисті своїх поглядів і цінностей.

У 11 класі, згідно з програмою рівня стандарту, рекомендовано такі види навчальної діяльності: читання й аналіз текстів різних стилів; участь у дискусіях на теми, зокрема: «Чи потрібно бути мовно стійким?»; написання есе про заповітну мрію, реальну чи віртуальну мандрівку до одного з семи чудес України; висловлення вражень від перегляду цікавого фільму; створення текстів різних жанрів і їх удосконалення; виголошення підготовлених текстів [71].

Очікувані результати подібні до тих, що визначені для 10 класу:

- здобувач освіти виявляє порушення стилістичних норм, уміє редагувати текст і визначати стильові ознаки в текстах;

- порівнює тексти різних стилів та використовує жанрові особливості у різних ситуаціях спілкування;

- демонструє готовність до спілкування, вміння налагоджувати стосунки;

- розуміє зв'язок між вивченням риторики та формуванням соціально важливих навичок;

- впевнено виголошує підготовлені тексти.

У 10 класі профільного рівня (авторський колектив: Мацько Л. І., Груба Т. Л., Семенов О. М., Симоненко Т. В.) у межах мовленнєвої (комунікативної) змістової лінії пропонується розглянути такі теоретичні аспекти:

-типи мовленнєвого спілкування: офіційне й неофіційне, публічне й непублічне;

- мовленнєва ситуація: ролі мовця і слухача, їхні наміри, мовленнєва тактика та мовні засоби;

- комунікативні помилки: причини їх виникнення;

- монологічне та діалогічне мовлення у різних сферах спілкування;

- особливості виступів на зборах, семінарах, конференціях;

- дискусійне мовлення;

- текст як продукт мовленнєвої діяльності: текстоутворювальні категорії, закономірності побудови тексту, інформаційна переробка текстів різних стилів і жанрів;

- стилістична система української мови: стилі, підстили, стилістичні засоби, способи й прийоми організації стилістичних засобів у тексті [82].

Очікувані результати: здобувач освіти розпізнає види мовленнєвого спілкування; обирає мовленнєву тактику й мовні засоби відповідно до характеру ситуації; складає план, тези, готує конспекти статей і розуміє їхню різницю; виконує редагування текстів; вільно розповідає про побачене та прочитане у повсякденному спілкуванні; готує доповіді, реферати, рецензії; виразно читає тексти різних стилів і жанрів, дотримуючись орфоепічних та інтонаційних норм; створює перекази (усні й письмові) із творчими завданнями; оцінює усні та письмові висловлювання з погляду мовного оформлення та ефективності комунікації; висловлює власне ставлення до подій.

Рекомендовані види мовленнєвої діяльності:

- аудіювання: слухання-розуміння текстів діалогічного й монологічного характеру різних стилів, типів і жанрів (ознайомлювальне, вивчальне, критичне);

- читання мовчки текстів різних стилів і жанрів, включаючи електронні;

- докладний переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням;

- твір-роздум на суспільно-політичну тему в публіцистичному стилі;
- дебати як форма дискусій;
- написання статті в газету на морально-етичну чи професійну тему.

У 11 класі для вивчення розділу «Публіцистичний стиль» відводиться 14 годин. У межах цього розділу розглядаються такі питання: Публіцистичний стиль: сфера застосування, призначення, основні характеристики. Лексичні, морфологічні та синтаксичні особливості публіцистичного стилю. Підстили публіцистичного стилю. Основні жанри: нарис, замітка, репортаж, інтерв'ю, стаття, кореспонденція, рецензія. Презентація та реклама. Формування культури публіцистичного мовлення: способи привернення уваги, принципи побудови тексту, засоби його структурування [82].

12 годин передбачено на розділ «Техніка підготовки ораторського виступу», який охоплює такі аспекти: Практична риторика. Добір і систематизація матеріалу. Композиція виступу: побудова вступу, основної частини та завершення. Підготовка аргументів та активізація мислення й емоцій слухачів. Типи аргументації. Методи встановлення контакту з аудиторією. Мовне оформлення тексту виступу залежно від мети й аудиторії. Вимоги до оратора: постава, міміка, жести, виразність і природність. Техніка виголошення промови: роль початкової фрази, тональність виступу. Культура дискусій, полеміки та дебатів професійного характеру. Спілкування з аудиторією як творчий процес.

Серед видів мовленнєвої діяльності передбачені такі: аудіювання: слухання текстів діалогічного та монологічного характеру різних жанрів, записаних на різних носіях, з метою підготовки до виступів, дискусій і дебатів; читання текстів діалогічного й монологічного характеру, аналіз мовних засобів їхньої відповідності меті, стилю та жанру; виступи підготовлені й непідготовлені на суспільні, морально-етичні та професійні теми; написання статей для журналу або шкільного вебсайту, творів-

роздумів на морально-етичні та професійні теми, заміток, репортажів, інтерв'ю, анотацій; складання плану розгорнутого усного виступу на суспільно-політичну тему; дискусії та дебати з аргументованим обстоюванням альтернативних поглядів; відгуки на твори мистецтва, кінофільми, телепередачі у публіцистичному стилі; підготовка добірки запитань до відео- чи пресконференції [82].

Всі ці види діяльності спрямовані на розвиток навичок ораторської майстерності, культури публічного мовлення та здатності до ефективної комунікації.

У результаті теоретичного та практичного засвоєння програмового матеріалу в здобувача освіти мають сформуватися такі навички та вміння: підготовки заміток, репортажів, інтерв'ю, статей, кореспонденцій, рецензій, нарисів, презентацій, рекламних матеріалів, виступів і розгорнутих відповідей; аналізу текстів масмедіа, рекламної мови, промов письменників, політиків, науковців; виявлення типових недоліків текстів публіцистичного стилю; визначення теми виступу з урахуванням інтелектуального рівня, віку та інтересів аудиторії; використання різних видів запису зібраного матеріалу для підготовки до виступу; створення плану виступу з ключових слів; побудови виступів з оригінальним вступом, переконливими аргументами і влучним завершенням; використання риторичних фігур для увиразнення мовлення та досягнення комунікативної мети; участі у полеміці, дискусіях і дебатах із застосуванням полемічних прийомів та дотриманням етики спілкування; застосування прийомів звертання, запитань та апеляції до інтересів аудиторії для привернення уваги; добору найбільш доцільних мовних засобів для вираження думки; редагування підготовлених текстів виступів із вдосконаленням їхнього змісту та мовного оформлення; аналізу аудіо- та відеозаписів виступів, оцінювання власних промов з огляду на задум, зміст і мовне оформлення.

Отже, аналіз програми демонструє, що шкільний курс української мови значну увагу приділяє вивченню публіцистичного стилю та його жанрів. Велике значення надається формуванню культури усного та писемного публіцистичного мовлення, що обумовлено соціальною значущістю цього стилю, запитами суспільства та практичними потребами учнів, пов'язаними із завершенням школи й початком самостійного життя. Особливий акцент робиться на практичному оволодінні публіцистичним стилем та його жанрами.

Навчальна програма має практичну спрямованість, що виражається у формуванні в учнів навичок використання суспільно-політичної лексики, синтаксичних конструкцій, характерних для публічних виступів, а також у засвоєнні таких популярних жанрів публіцистичного стилю, як есе та різновиди нарису. Особливу увагу приділено розвитку усної мовленнєвої діяльності, зокрема підготовці доповідей і виступів.

З метою аналізу стану вивчення публіцистичного стилю та його жанрів було досліджено підручники з української мови.

Есе як жанр розглядається в різних підручниках.

У підручниках «Українська мова» для 5 класу (автори: О. Заболотний, О. Авраменко)[24; 27] есе розглядається окремою темою, пропонуються практичні завдання, наприклад:

1. Прочитати зразок есе «Транспортний засіб майбутнього» і висловити своє враження про нього.

2. Написати есе на одну з тем: «Краса і милозвучність української мови», «Транспорт майбутнього», «Вода в природі», «Зазирнуло сонце до мене у віконце» [27, с. 232].

3. Ознайомитися з дописами Аліни Акуленко в соцмережі «Фейсбук» та проаналізувати їх на предмет ознак есе як жанру творчої роботи. Обговорити, яке з них найбільше сподобалося і чому.

4. Написати есе на теми: «Транспорт майбутнього... Який він?», «Якою була б природа без води?», «Милозвучність української мови» [2, с. 121-122].

У підручнику О. Голуб есе як окрема тема не вивчається, але його написання пропонується в межах інших тем як варіант домашнього завдання, зокрема: «Яке спілкування корисне?», «У чому радість живого спілкування?», «Чи надійна віртуальна дружба?», «Коли і з ким спілкуватися приємно?», «Що для мене спілкування?» [15, с. 263].

Отже, аналіз підручників свідчить про систематичну роботу над есе як жанром, що сприяє розвитку творчих здібностей і формуванню навичок публіцистичного мовлення.

У підручнику Н. Б. Голуб для 6 класу, у розділі «Жанри мовлення», окремо розглядається тема «Есе», пропонуються такі завданнями:

1. Дати відповіді на запитання: Що таке есе? Для чого пишуть есе? Чим есе відрізняється від твору? Як часто ви пишете есе та як готуетесь до їх написання?

2. Прочитати речення та обміркувати, як вони вплинули на ваше уявлення про есе. Зробити висновки щодо значення есе в шкільному курсі мови.

3. Прочитати текст та відповісти на питання: Що нового ви дізналися? Чому авторка використовує слово «есеї»? Чому есе не втрачає актуальності протягом століть? Чи завжди ви дотримуєтеся принципу писання від «я»? Проаналізувати своє попереднє есе за ознаками, з якими ознайомилися на уроці.

4. Прочитати текст і визначити ознаки есе, які в ньому присутні.

5. Прочитати речення, записати їх та розвинути думку, написавши есе про свої плани на весну:

Привіт, Весно! На тебе в мене стільки сподівань і планів... [16, с. 121-123].

Крім цього, у підручнику подається окрема тема «Допис у соцмережу. Коментар» із низкою вправ і завдань:

1. Дати відповіді на запитання: Що таке допис як мовленнєвий жанр? Яка комунікативна мета допису? Як правильно реагувати на допис? Як писати коментар?

2. Пояснити, як ви розумієте значення слів «допис» і «коментар», та порівняти свої тлумачення з поданими в підручнику:

Допис – стаття чи повідомлення, яке автор пише для публікації в газеті, журналі або соцмережах, щоб висловити власну думку щодо певної ситуації.

Коментар – пояснення чи критичні зауваження до тексту, події або ситуації, що слугують обміном думками чи інформацією.

3. Ознайомитися зі схемою, сформулювати запитання до неї та підготувати розповідь про допис як мовленнєвий жанр.

4. Прочитати текст, визначити проблему, порушену автором, і тип допису, а також написати коментар до тексту.

5. Підготувати текст одного з видів допису, обговорити його з однокласниками, оцінити бажані реакції та поділитися враженнями від уроку.

6. Створіть вигадану сторінку для улюбленого літературного персонажа в будь-якій соціальній мережі. Придумайте ім'я користувача, додайте список друзів, опубліковані фотографії, запити на дружбу тощо. На цій сторінці напишіть допис про важливу подію з життя персонажа.

7. Підготуйте публікацію про подію з життя вашого класу [16, с. 223-225].

Такі завдання сприяють розвитку творчих навичок, формуванню мовленнєвої компетентності та вмінню ефективно взаємодіяти в публічному та соціальному просторі.

У підручнику О. Заболотного для 6 класу відсутні окремі теми, присвячені вивченню публіцистичного стилю та його жанрів. Також не приділяється увага написанню творчих робіт саме в публіцистичному стилі [28].

Натомість у підручнику для 7 класу О. Заболотного подається низка тем, які удокладнено розглядають публіцистичний стиль та його жанри, зокрема: «Повторення вивченого про стилі мовлення. Поняття про публіцистичний стиль мовлення»; «Докладний письмовий переказ тексту публіцистичного стилю з елементами роздуму»; «Есе в публіцистичному стилі»; «Письмове повідомлення в соціальній мережі»; «Портретний нарис у публіцистичному стилі».

У межах цих тем подається низка різноманітних вправ, які спрямовані на розвиток навичок роботи з текстами публіцистичного стилю та формування мовленнєвої компетентності учнів.

1. Ознайомтеся з текстом публіцистичного стилю. На яку аудиторію він розрахований? Чи викликає текст бажання діяти?

2. Прочитайте текст. Визначте його характерні ознаки публіцистичного стилю. Поміркуйте, з якою метою створено текст і яку позицію відстоює автор.

3. Уявіть, що вас запросили взяти участь у телепередачі або онлайн-конференції. Підготуйте короткий виступ (5–6 речень) у публіцистичному стилі, звертаючись до своїх однолітків на одну з поданих тем:

Чи вмієш ти дарувати радість?

Пам'ятай про полеглих захисників і захисниць України!

За мир потрібно боротися.

Протидіяти несправедливості складно, але потрібно [29, с. 232–234].

4. Прочитайте уривок із виступу представниці Карпатського національного природного парку Наталії Гнатюк. З якою метою було створено це висловлення? Розкажіть, які поради дає авторка тексту. Порівняйте її поради зі зверненням Олександра Довженка. Що спільного ви помітили?

5. Напишіть есе (1–1,5 сторінки) в публіцистичному стилі на одну з тем: «Допомогти довкіллю», «Дружити з природою», «Земле барвінкова, дай мені здоров'я». У тексті використовуйте дієслова в неозначеній формі [29, с. 238–239].

6. Проаналізуйте один із дописів у соціальній мережі, який вас зацікавив: визначте його цільову аудиторію, мету створення, тематику, актуальність, кількість переглядів та вподобайок, а також дотримання мовних норм. Поясніть, у чому секрет успіху цього допису. Напишіть власний допис (5–6 речень) для соцмережі про важливу подію, дотримуючись загальних правил створення текстів.

7. Назвіть осіб, про яких, на вашу думку, варто написати в журналі чи розповісти в телевізійній передачі. Обґрунтуйте свій вибір.

8. Прочитайте текст. Визначте його тему та основну думку. Поміркуйте, чи вдалося авторові розкрити особистість видатного українського художника. Знайдіть у тексті опис зовнішності Івана Марчука. Порівняйте його із зображенням митця на світлині. Що найбільше привертає вашу увагу? На яких фактах із біографії художника зосереджується автор? Що для Івана Марчука означає мистецтво? Поділіться своїми враженнями від картини І. Марчука «Сонце». Сформулюйте два запитання, які ви хотіли б поставити І. Марчуку, щоб краще зрозуміти його особистість, внутрішній світ і специфіку творчої діяльності.

9. Оберіть героя або героїню для майбутнього нарису (це може бути мама, тато, вчитель, тренер, письменник, артист, громадський діяч чи інша

шанована вами особа). Напишіть портретний нарис у публіцистичному стилі, використовуючи запропоновану пам'ятку [29].

У підручнику Н. Голуб, О. Горошкіної, В. Новосьолової для 11 класу (рівень стандарту) тема «Рецензія» представлена через ознайомлення з теоретичним матеріалом у вигляді таблиці, проведення бесід, аналіз уривків рецензій та написання рецензії на улюблену українську книгу [18].

У підручнику О. Авраменка для 11 класу теоретичний матеріал щодо рецензії включено в параграф «Оцінювальні жанри», і пропонується одне практичне завдання: написати рецензію на твір української літератури, вивчений у 11 класі [1].

У підручнику для 11 класу (профільний рівень), розробленому С. Караманом, О. Горошкіною, О. Караманом та Л. Поповою, виділено розділ «Система функціональних стилів сучасної української мови». У ньому розглядається публіцистичний стиль, його сфера застосування, призначення, основні мовні ознаки, а також жанри, пов'язані з публіцистикою: «Нарис», «Замітка», «Репортаж», «Інтерв'ю», «Стаття до журналу або шкільного вебсайту в публіцистичному стилі», «Кореспонденція», «Презентація, реклама». Особлива увага приділяється формуванню культури публіцистичного мовлення, способам привернення уваги, принципам побудови текстів і засобам їх структурування [35].

Підручник містить різноманітні завдання, серед яких переважають творчі:

1. Прочитайте замітку та проаналізуйте мовні засоби, використані у тексті.
2. Визначте елементи жанрів, використані у репортажі, та сферу його застосування. Порівняйте телевізійний репортаж із газетним.
3. Підготуйте репортаж на обрану тему, скориставшись порадами журналістів.

4. Візьміть інтерв'ю в учня чи учениці вашої школи про шкільні роки та плани на майбутнє. Оформіть його письмово.

5. Проаналізуйте відмінності у написанні наукової статті та статті публіцистичного стилю. За теоретичним матеріалом складіть етапи створення публіцистичної статті та коротко розкрийте особливості кожного етапу.

6. Напишіть статтю до молодіжного журналу про нові професії, які затребувані на сучасному ринку праці.

7. Виконайте аналіз рекламного тексту за поданою схемою.

8. Підготуйте презентацію освітнього блогу.

9. Напишіть статтю про людей з інвалідністю, які досягли успіху в житті [35].

Проаналізувавши завдання підручників, можна зробити висновок, що в них здебільшого представлено невелику кількість вправ, спрямованих на формування культури публіцистичного мовлення учнів. Винятком є підручник з української мови профільного рівня, який пропонує цілісну систему роботи, що гармонійно поєднує всі види мовленнєвої діяльності та сприяє розвитку культури публіцистичного мовлення.

Для вивчення стану та готовності педагогів до формування культури публіцистичного мовлення учнів було проведено анкетування.

Анкета для вчителя

1. Розкрийте сутність поняття «публіцистичний стиль».

2. Чи передбачає програма вивчення жанрів публіцистичного стилю? Яких саме?

3. Написанню яких творів публіцистичних жанрів приділяєте більше уваги?

4. Які технології, методи і засоби використовуєте для розвитку публіцистичного мовлення учнів?

5. Наведіть приклади завдань, спрямованих на формування культури публіцистичного мовлення учнів.

6. Які складнощі виникають у процесі формування культури публіцистичного мовлення в учнів?

7. Оцініть рівень публіцистичного мовлення здобувачів освіти. Яким чином його можна покращити?

Даючи відповідь на перше питання, публіцистичний стиль 40% респондентів визначили як «це стиль засобів масової інформації, який використовується для формування громадської думки»; 60% учителів звернули увагу лише на окремі жанри публіцистичного стилю: статті, нариси, публічні виступи, дискусії, репортажі, публіцистичні передові статті до газет, різного типу інформаційні статті, нариси, репортажі, замітки, есе тощо. Аналіз відповідей засвідчує, що більшість учителів дали відповідь із певними неточностями.

Відповідаючи на друге запитання, педагоги відзначили, що зміст програми передбачає опанування таких жанрів публіцистичного стилю, як есе, нарис, інтерв'ю, замітка тощо. Словесники приділяють більше уваги написанню есе.

Важливо було з'ясувати, які технології, методи й засоби використовують учителі для розвитку публіцистичного мовлення учнів (четверте запитання). У результаті аналізу встановлено, що з-поміж традиційних методів навчання педагоги надають перевагу методів вправ, бесіди, роботі з підручником. Роль спостереження за мовним матеріалом, аналіз тексту істотно недооцінено.

Педагоги усвідомлюють важливість засобів навчання. Найчастіше вчителі послуговуються такими: 50% – сучасна мультимедійна техніка, 20% – підручники, 20% – тексти, 10% – наочність.

На виявлення в учителів практичних умінь організувати роботу з формування культури публіцистичного мовлення школярів спрямовано

п'яте запитання. Педагоги запропонували завдання написати твір-роздум на суспільно-політичну чи морально-етичну тему, скласти тези, розгорнутий і диференційований план; відредагувати тексти; розширити зв'язне висловлювання; продовжити текст, зберігаючи стиль і авторську тональність тощо.

З метою діагностування проблем в організації навчальної діяльності, спрямованої на формування культури публіцистичного мовлення учнів, педагогам було запропоновано шосте запитання. 50% опитаних відчують складнощі під час добору методів стимулювання пізнавальної діяльності учнів; 50% – у доборі й структуруванні дидактичного матеріалу.

Відповідаючи на сьоме запитання щодо рівня публіцистичного мовлення здобувачів освіти 40% респондентів оцінили як достатній, 60% – як середній. Серед чинників, здатних покращити його, педагоги запропонували такі заходи: 40% – поетапно формувати знання і уміння здобувачів освіти; 30% – цілеспрямовано і систематично проводити формування культури публіцистичного мовлення учнів на уроках української мови; 30% опитаних не дали відповіді на це питання.

Результати анкетування вчителів показали, що більшість із них усвідомлює важливість систематичного формування культури публіцистичного мовлення учнів на уроках української мови. Однак ця проблема досі не отримує належної уваги. Основними причинами є наявність лише окремих науково-методичних розробок із цієї тематики та відсутність комплексної методики.

Попри це, більшість педагогів висловили готовність використовувати у своїй роботі ефективні методики для розвитку публіцистичної культури учнів. Це свідчить про потребу в розробленні системи вправ і завдань, спрямованих на формування стилістичних умінь здобувачів освіти.

2.2. Методичні рекомендації щодо розвитку публіцистичного мовлення учнів на уроках української мови у середніх класах

Розгляд загальноосвітніх функцій української мови як навчального предмета в умовах сучасної школи потребує актуалізації досліджень, спрямованих на розвиток мовлення учнів. Проблематиці розвитку мовлення учнів приділяють увагу сучасні дослідники, серед яких О. Біляєв, Т. Донченко, П. Кордун, В. Мельничайко, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Скуратівський, Г. Шелехова та інші.

Методика розвитку мовлення базується на положеннях Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти, які наголошують на діяльнісно-орієнтованому підході, урахуванні рівнів володіння мовою та формуванні мовленнєвої компетенції.

У лінгводидактиці зв'язне мовлення визначається як мовленнєва діяльність, що є цілісною, самостійною та передає завершену думку. Цей термін також застосовується для позначення тексту, продукту мовленнєвої діяльності, висловлювання або ж розділу методики розвитку мовлення, зокрема методики переказів, творів і творчих робіт.

Шкільна програма реалізує цей напрям через мовленнєву змістову лінію, яка включає:

1) відомості про мовлення: основи спілкування, види мовленнєвої діяльності, правила спілкування, текст, тема й основна думка, стилі, типи, жанри мовлення тощо;

2) основні види робіт: аудіювання, читання мовчки, виразне читання вголос, усні й письмові перекази, створення діалогів і монологів (творів, відгуків, виступів, рефератів тощо), а також написання ділових паперів [71].

Реалізація мовленнєвої змістової лінії програми передбачає врахування двох ступенів мовленнєвої діяльності:

1. Підготовчий включає вміння відтворювати готові мовні одиниці та обирати їх варіанти, обґрунтовуючи свій вибір. Він базується на знаннях норм літературної мови, а також на практичних уміннях і навичках, які формуються здебільшого на уроках, присвячених вивченню лінгвістичної теорії та засвоєнню мовного матеріалу.

2. Основний ступінь. На цьому етапі акцент робиться на розвиток різних видів зв'язного мовлення, формування комунікативних умінь і навичок. Він пов'язаний із творчим використанням мовних засобів (фонетичних, лексичних, граматичних) залежно від стилю, типу та жанру мовлення. Робота на цьому етапі включає опрацювання текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення. Мовленнєва діяльність реалізується у двох основних видах: рецептивне мовлення спрямоване на сприйняття, усвідомлення, розуміння та аналіз готових усних і письмових текстів (аудіювання, читання); продуктивне мовлення пов'язане зі створенням власних текстів у різних формах (усні й письмові перекази, твори, тексти публіцистичних і ділових жанрів) [13].

Здатність будувати висловлювання відповідно до умов спілкування формується через ознайомлення учнів із поняттям стилів мовлення. У 5 класі учні отримують загальні уявлення про стилі мовлення, їх ознаки та сферу застосування (розмовний, науковий, художній стилі), а також починають практично опрацьовувати поняття стилістичних помилок. У 6 класі вивчається офіційно-діловий стиль, а в 7 – публіцистичний. Розрізнення стилів базується на основних функціях мови: спілкування, повідомлення, впливу, дії [51; 52; 53; 54].

Протягом усього курсу української мови учні поступово ознайомлюються з різноманітними видами і жанрами робіт, передбаченими

програмою, зокрема: допис у газету, телеграма, тези, реферат, тематичні виписки, конспект, анотація, відгук, бібліографія, нарис, доповідь тощо.

Стиль мовлення визначається як сукупність мовних засобів, свідомо обрана мовцем залежно від умов спілкування. Стилістичні засоби лексики, фонетики, граматики використовуються у всіх стилях, проте їх функціонування в кожному стилі має свої особливості.

Учні повинні оволодіти такими вміннями: розпізнавати вивчені стилі мовлення; характеризувати кожен із них за сферою використання та основними функціями; визначати в текстах мовні засоби, характерні для конкретного стилю; розпізнавати стилістичні помилки серед інших видів помилок; виправляти стилістичні недоліки у своїх і чужих текстах; застосовувати знання про стилі мовлення під час створення й удосконалення власних висловлювань [44, с.8] .

Знання про стилі мовлення слугують основою для стилістичного аналізу тексту. Цей аналіз передбачає виявлення мовних особливостей стилю, оцінювання відповідності мовних одиниць (фонетичних, лексичних, граматичних) їхнім стилістичним функціям.

Першим кроком у засвоєнні знань зі стилістики є виконання усних вправ, спрямованих на розвиток усного мовлення. Такі завдання зазвичай пов'язані з виразним читанням, зокрема, інтонуванням речень і їхніх компонентів, демонстрацією милозвучності української мови, виразністю звукового оформлення як поетичного, так і прозового мовлення. Вони сприяють закріпленню навичок стилістичного аналізу текстів різних стилів і допомагають визначити стилістичні відтінки значень слів.

Другий етап роботи присвячений розвитку писемного мовлення. На цьому етапі учні вдосконалюють навички редагування речень зі стилістичними й іншими помилками, створюють висловлювання та тексти

на задану тему в різних стилях і жанрах, а також працюють над покращенням стилістики написаних робіт [61, с.15].

Одним із найважливіших і водночас складних завдань є написання заміток інформативного характеру. Вони ускладнюються поступово від класу до класу залежно від методики, тематики, навчально-виховної мети й ідейної спрямованості.

Навчальні завдання та форми роботи, спрямовані на формування культури публіцистичного мовлення в учнів, мають стати важливим компонентом більшості уроків української мови, починаючи з 5 класу. Наукове ознайомлення учнів зі стилями мовлення розпочинається у 5-7 класах. Включення поняття «стиль мовлення» до шкільної програми на початку систематичного вивчення української мови сприяло точнішому визначенню змісту та обсягу стилістичної роботи. Це дозволило наблизити шкільну стилістику до наукового рівня, де це поняття є ключовим.

Основна мета стилістичної роботи у 5-7 класах полягає в ознайомленні учнів зі стилями мовлення та їхніми основними характеристиками, розвитку вміння розрізняти стильові різновиди текстів і формуванні навичок доречного використання лексичних, словотворчих і граматичних засобів у різних стилях. Ця діяльність здійснюється як на уроках розвитку зв'язного мовлення (у межах багатоаспектної мовленнєвої діяльності школярів), так і під час опрацювання програмового матеріалу через аналіз функціонування мовних засобів у текстах різних стилів [72].

У школі вивчають п'ять основних стилів мовлення: у 5 класі – розмовний, художній та науковий; у 6 класі – офіційно-діловий; у 7 класі – публіцистичний. У 8-9 класах здійснюється повторення та закріплення вивченого матеріалу. Робота над кожним стилем включає три етапи: 1) аналіз ситуації спілкування, у якій застосовується конкретний стиль; 2) добір теми висловлювання, що відповідає цьому стилю; 3) виявлення мовних ознак стилю [61, с.16].

До введення поняття «стиль мовлення» стилістична робота у школі здебільшого обмежувалася вдосконаленням граматичної будови мовлення, фактично підміняючись роботою над культурою мовлення. Хоча зв'язок між стилістикою та культурою мовлення очевидний, ці аспекти навчання мають свої особливості, тому їх слід розглядати окремо, не змішуючи підходи до їх опрацювання.

Шкільна стилістика, окрім поняття стилів мовлення, має включати терміни, що відображають стилістичні ресурси мови у сферах фонетики, лексики та граматики. Отже, зміст роботи зі стилістики у 5–7 класах базується на стилях мовлення, їхніх позамовних і мовних характеристиках, зокрема фонетичних, лексичних і граматичних засобах.

Вивчення стилістики у 5–7 класах передбачає охоплює не лише структурну характеристику стилів мовлення, а й стилістичні ресурси української мови, які визначають її звуковий склад, лексичне багатство та граматичну будову.

Під час вивчення фонетики, лексики та граматики у 5–7 класах учитель, який викладає як мову, так і літературу, може інтегрувати роботу над стилями мовлення на уроках української літератури. У межах цього підходу учні знайомляться з окремими поняттями літературознавчої стилістики. Такий підхід сприяє систематичному засвоєнню стилістичної термінології, формуванню розуміння зв'язку між двома навчальними предметами та усвідомлення їх практичного значення. Стилiстика мови та мовлення формує культуру мовлення, тоді як стилістика художньої літератури розвиває культуру читання та глибину сприйняття текстів.

Робота зі стилістики спирається на знання учнів про текст, його структуру та типи мовлення. Аналіз і вивчення текстів надають широкі можливості для вдосконалення зв'язного мовлення школярів, формують навички цілісного стилістичного аналізу. Стилiстика забезпечує необхідний мінімум наукових знань, які сприяють розвитку умінь і навичок зв'язного

мовлення. Тому значну увагу стилям мовлення, їхній структурі та характеристикам приділяють на уроках розвитку зв'язного мовлення, але ця робота буде ефективнішою, якщо її інтегрувати у вивчення всіх розділів шкільного курсу [80, с.30].

Оскільки основні принципи вивчення стилістики полягають в ознайомленні учнів зі стилями мовлення, їхніми характеристиками, явищами мовної експресії, емоційного забарвлення та багатства лексичної й граматичної синонімії, у формуванні навичок використання стилістичних ресурсів української мови, то робота зі стилістики має зосереджуватися саме на цих аспектах.

Метою занять із стилістики є формування в учнів розуміння закономірностей, за якими мовець обирає відповідні мовні засоби для висловлення думки в конкретній комунікативній ситуації.

Ознайомлення зі стилями мовлення потребує систематичного підходу до розкриття їх суті, функцій і ознак. Цей процес починається із визначення функціонального завдання кожного стилю. Далі учнів навчають добирати тему висловлювання відповідно до стилю та ознайомлюють із мовними особливостями кожного з них.

Під час роботи над стилями мовлення важливо враховувати, що умови спілкування значно впливають на тематику й зміст висловлювань. Кожен стиль має характерні для нього теми: науковий стиль охоплює питання наукових досліджень і їхні результати, офіційно-діловий – теми, пов'язані з документами й офіційними відносинами. Найбільші відмінності між стилями виявляються у мовній структурі й способах оформлення текстів.

Різні мовні засоби знаходять своє використання в різних стилях, і ця сукупність засобів визначає функціональність кожного стилю, утворюючи цілісну систему. Системність функціональних стилів проявляється в тому, що відбір мовних засобів обумовлюється характерними стильовими рисами, які залежать від сфери і мети спілкування. Тому на уроках, присвячених

вивченню стилів мовлення, важливо акцентувати увагу учнів на цих особливостях [97, с.14].

Вивчення трьох стилів мовлення – розмовного, наукового і художнього – відбувається поетапно в 5 класі. Однак уже з першого уроку важливо розкрити значення мови як основного засобу спілкування та ознайомити учнів зі стилістичним розшаруванням мови, а також з різними функціями спілкування, які часто залежать від мети і ситуації мовлення. Під час наступних уроків акцентуємо увагу на різних засобах вираження думок, наприклад, порівнюючи параграф підручника та уривок з художнього твору. Найефективніше провести цю роботу на основі вправ, що містяться в підручнику, або тих, що спеціально дібрані вчителем.

Для того щоб учні зрозуміли специфіку кожного стилю, необхідно ознайомити їх з екстралінгвістичними факторами, що можуть бути представлені у вигляді моделі мовленнєвої ситуації.

Таблиця 3.2.1

Обставини мовлення (мовленнєва ситуація)

Сфера реалізації спілкування		Адресат спілкування		Мета спілкування		
<i>офіційна</i>	<i>неофіційна</i>	<i>співрозмовник</i>	<i>група людей</i>	<i>спілкування</i>	<i>вплив</i>	<i>повідомлення</i>

Після усвідомлення позамовних чинників, які впливають на організацію висловлювання, учні долучаються до роботи з вибором теми відповідно до стилю. За запропонованою вчителем тематикою (пори року, наукова стаття з підручника, словник, газета) учні визначають можливі варіанти текстів і, враховуючи функціональну спрямованість, аналізують різницю в їх стилістичному оформленні.

На етапі ознайомлення зі стилями важливо, виходячи з розуміння мовленнєвої ситуації, спрямовувати учнів на використання критеріїв для

розмежування стилів, таких як сфера застосування, мета мовлення, основні типи висловлювань та ключові стильові риси. Це усвідомлення формується поступово, під час вивчення основних розділів курсу мови. Окрім того, можливе й пропедевтичне ознайомлення з мовними засобами, що зустрічаються в аналізованих уривках і свідчать про їх стильові особливості [42].

Особливо результативним є навчання, проведене на спеціальному уроці розвитку зв'язного мовлення.

Урок, присвячений вивченню функціональних стилів, доцільно розпочати зі вступного слова вчителя, в якому буде розкрито поняття мови та її стилістичних особливостей. Далі вчителю пропонує визначити стилістичний різновид тексту та ситуацію, в якій кожне висловлювання може бути застосоване.

Після порівняння уривків, написаних на одну тему, але в різних стилях, учням можна запропонувати прочитати параграф підручника «Загальне уявлення про стилі мовлення», переказати його та визначити стиль викладу. Вчитель повинен пояснити, в якому стилі оформлюються теоретичні та практичні частини підручників, довідників, словників тощо.

Подальша робота над стилями продовжується під час вивчення лексики, фразеології (визначення ролі лексичних і фразеологічних одиниць у стилістичному оформленні текстів або їх частин), фонетики, граматики, а також на уроках зв'язного мовлення, де учні складають невеликі висловлювання в розмовному, науковому та художньому стилях [48].

У 6 класі для закріплення знань про офіційно-діловий стиль доцільно використовувати зразки різних видів ділових паперів: оголошення, розписки, плани роботи, звіти. Це допоможе учням усвідомити специфічні риси цього стилю, такі як чіткість викладу, вживання стандартних зворотів, спеціальної термінології, скорочень, а також відсутність емоційно

забарвлених слів і виразів, що характерні для розмовного та художнього стилів.

Відомості про публіцистичний стиль учні отримують у 7 класі. Важливо, щоб вони зрозуміли, що стаття, виступ, репортаж, нарис тощо є зразками публіцистичного стилю. Для аналізу, окрім матеріалу підручника, вчитель може використати наступний текст:

Зі сходинки на сходинку до сонячних висот знання веде нас учитель, розкриваючи таємниці природи, вводячи у світ прекрасного... Багато дає нам учитель. А ми йому? Радість чи смуток. «Сійте розумне, добре, вічне», – давно сказані ці слова. І вчитель сіє рік, два, три, все своє життя. І яке то щастя для нього, коли ці зерна дають гарні сходи. (З газети).

Завдяки знанням, отриманим у 5-7 класах, учні мають легко розрізняти різні стилі. Важливо з'ясувати, що визначає унікальність кожного стилю, які стильові ознаки йому властиві, як позамовні чинники впливають на стиль і яким чином це виражається за допомогою мовних засобів.

Після обговорення з учнями цих аспектів, необхідно підкреслити, що на формування висловлювання в певному стилі впливає сфера його застосування. Кожен стиль формується за конкретних умов мовлення. Тексти різних стилів, залежно від змісту, ситуації та мети висловлювання, виконують різні функції: спілкування, інформування або вплив.

Для подальшої роботи можна запропонувати таке завдання: виписати п'ять невеликих текстів різних стилів, визначити стиль кожного з них і здійснити стилістичний аналіз одного тексту за таким планом: Яка функція (мета) тексту? Де він може бути використаний (сфера застосування стилю)? Які основні стильові ознаки (чи є висловлювання узагальненим або конкретним, емоційним чи безпристрасним, офіційним чи невимушеним)? Які мовні засоби характерні для цього стилю?

Зіставний аналіз текстів різних стилів допомагає розвивати в учнів навички стилістичного аналізу.

Робота зі стилістики охоплює не лише теоретичні відомості про стилі української мови, їхні особливості та сфери використання, але й формує систему вмій і навичок, необхідних для засвоєння цього матеріалу.

Серед учнівських творів публіцистичного стилю особливо важливим є есе. Тому варто розглянути теоретичні та методичні аспекти підготовки учнів до написання твору в жанрі есе.

Перш за все, учням слід представити жанр есе та ознайомити їх з вимогами до його написання. Це можна зробити через теоретичну довідку.

Есе – це короткий прозовий твір, що має вільну структуру і виражає особисті думки та враження автора з певної теми чи питання. Він не претендує на повне чи остаточне розкриття теми. Есе – це самостійна творча робота, для якої характерні індивідуальне сприйняття проблеми, короткий обсяг, вільна композиція і невимушений, емоційний виклад [11].

У есе широко використовуються художні засоби виразності, такі як метафори, алегорії, символи, порівняння.

Головною рисою есе є вираження думок та почуттів автора, його ставлення до світу. Саме це є основною ідеєю твору.

Есе схоже на твір-роздум, але автор має складніше завдання: за допомогою переконливого і яскравого викладу змусити читачів замислитися та викликати у них емоційну реакцію.

Есе вимагає творчого осмислення теми, при цьому важливою є авторська позиція, індивідуальне бачення проблеми та можливих шляхів її розв'язання.

Мета есе – заохотити читачів до роздумів.

Вимоги до есе:

1. Обсяг – 1-2 сторінки тексту (120-200 слів).

2. Есе повинно бути сприйнято як цілісний твір з чітко вираженою ідеєю.
3. Кожен абзац має розкривати одну окрему думку.
4. Есе повинно бути написано лаконічно і ясно, не містити зайвої інформації, лише ту, що допомагає розкрити основну ідею та позицію автора.
5. Структура есе повинна бути логічною і мати чітку композицію. Внутрішня логіка твору має бути обґрунтована авторським підходом і питанням, яке розглядається.
6. Аргументація порушеної проблеми повинна бути переконливою.
7. Есе складається з трьох частин: вступу, основної частини та висновку.

По-друге, ознайомлення зі зразками жанру (з творами майстрів пера, з оригінальними учнівськими роботами) та їх аналіз.

Коли чую слово «червоний» у моїй уяві постає широка долина, укрита маками. Яка краса! Я її бачила, коли їздила з батьками відпочивати до Одеси. Ви тільки уявіть: велика, безкрайня рівна місцина, уся устелена зеленим килимом трави. А посеред неї – яскравими плямами – маки, ніби йшов маляр із червоною фарбою і розхлюпував то там, то тут по дорозі. Дмухнув вітерець – і квіти почали розпускатись.

Далі проводимо підготовчу роботу, ознайомлення з алгоритмом створення есе (можливо, у формі пам'ятки).

Правила написання креативного есе

1. Використовувати зв'язки між словами (вони забезпечують плавні переходи між частинами тексту).
2. Варіювати структуру речень (однотипні речення можуть бути нудними. Додайте інверсії та змінюйте довжину речень).
3. Використовувати зрозумілі слова (важливо чітко розуміти значення слів, які ви вживаєте).
4. Використовувати різноманітні слова (вживайте синоніми).
5. Дотримуватись лаконічності.

6. Кожне слово повинно мати значення (без повторів, кожне речення повинно містити унікальний зміст).

7. Проявляти активну життєву позицію.

Наступним етапом є практичне застосування цього алгоритму в малих групах або парах, презентація написаних есе, колективне обговорення прослуханих есе та індивідуальна робота учнів над створенням власних есе (додаток А).

Підготовка до написання нарису в публіцистичному стилі передбачає ознайомлення з теоретичним матеріалом:

Нарис – це художньо-публіцистичне осмислення дійсності, у якому йдеться про реальних людей і реальні події. У портретному нарисі головним героєм є людина, що поєднує типові для свого часу та середовища риси з унікальним мисленням і характером. Завдання автора в такому нарисі – розкрити внутрішній світ цієї особистості, підкреслюючи її індивідуальність та «особливість». Цей жанр має великий виховний потенціал: читач, аналізуючи історію героя, вирішує, чи варто наслідувати його вчинки, поведінку та стиль життя [10].

Нарис знаходиться між художнім зображенням людини і документальним підтвердженням її життя. У ньому часто використовуються конкретні факти, статистичні дані, імена та події, що ілюструють людей у дії. Метою нарису є виявлення важливих і актуальних аспектів сучасного життя.

На відміну від автора оповідання, автор нарису не має права вигадувати події, а працює лише з документальними матеріалами. Важливість цього жанру полягає в майстерності автора, який має здатність вловити й передати найголовніше.

Портретний нарис – це аналіз особистості, що ґрунтується на дослідженні різних її аспектів: моральних, інтелектуальних, творчих та

інших. Основну увагу автор приділяє біографічним фактам і випадкам, що підкреслюють особливості характеру героя.

В тексті портретного нарису можуть використовуватися різні типи мовлення, але основним є розповідь про життя людини, її долю та обставини. Через конкретні приклади автор показує риси характеру, які допомогли героєві досягти своїх цілей, і виділяє основну, ключову рису його вдачі, розкриваючи її виразно і емоційно, щоб викликати інтерес до героя та спонукати до роздумів про його життя.

Для повного розкриття образу героя можна застосовувати пряме мовлення, діалоги, пейзажні описи тощо. Важливо побудувати виклад цікаво, вибравши захоплюючий початок і несподіваний кінець. Використання образності та емоційного забарвлення допоможе зробити нарис цікавим.

Далі слід проаналізувати зразок нарису та відповісти на такі запитання:

1. Які аспекти життя героїні розкриваються в нарисі?
2. Чому саме ці сфери вибрав автор для висвітлення?
3. Яка ключова риса характеру героїні? Хто вплинув на її формування?
4. Чи можна назвати героїню успішною людиною? Яким чином автор визначає її успіх?
5. Як ви розумієте вираз «тримати дистанцію»? Чи погоджуєтесь ви з автором, що це важливо в умовах сучасного мегаполіса?
6. Які позитивні риси характеру героїні виокремлено в нарисі? Чому можна вчитися у неї? Яка основна ідея нарису?
7. Яке ставлення до героїні формує у читача текст?
8. Які типи мовлення поєднано в тексті? Яку роль відіграє портрет у нарисі?
9. Який стиль тексту ви можете визначити? Обґрунтуйте свою думку.

Написання нарису включає кілька етапів:

1. Підготовча робота.

Зібрати максимум інформації про героя нарису: його життєвий шлях, цінності, риси характеру, досягнення та плани на майбутнє.

Сформулювати основну думку нарису.

Визначити епізод або вчинок героя, що найяскравіше демонструє його характер і цінності.

Подумати над послідовністю викладу матеріалу.

2. Робота на чернетці.

Скласти орієнтовний план нарису.

Записати опис зовнішності героя, використовуючи портрет для підкреслення важливих рис характеру.

Описати епізод, в якому особливості характеру героя найбільш яскраво проявились.

Оцінити вчинки героя, його досягнення (і, можливо, помилки).

Підвести читача до висновку, що можна йому наслідувати, а що слід уникати.

3. Редагування нарису.

Виправити помилки, за необхідності скориставшись таблицею «Види помилок».

Перевірити відповідність публіцистичному стилю, скориставшись таблицею «Публіцистичний стиль» [10].

Розвиток публіцистичного мовлення учнів на уроках української мови є важливою складовою частиною їхнього загального мовленнєвого розвитку. Вивчення стилів мовлення, зокрема публіцистичного, сприяє формуванню в учнів навичок аналізу текстів різних стилів, розвитку здатності до творчого використання мовних засобів залежно від мети і ситуації спілкування. У цьому процесі важливими є систематичне ознайомлення з функціональними стилями, їх мовними ознаками та екстралінгвістичними чинниками, які впливають на організацію висловлювань. Публіцистичний

стиль акцентує увагу на інформуванні та впливі через різні жанри, такі як статті, репортажі, нариси тощо. Крім того, завдання, що базуються на стилістичному аналізі текстів, сприяють формуванню культури мовлення учнів, підвищують їхню здатність до логічного мислення, вдосконалюють комунікативні навички, сприяють успішному спілкуванню в різних сферах життєдіяльності.

2.3. Методичні рекомендації щодо формування у старшокласників культури публіцистичного мовлення на уроках української мови

Після аналізу того, як питання теорії та практики публіцистики представлені у шкільних підручниках, посібниках та іншій методичній і лінгвістичній літературі, основну увагу слід приділити систематичному викладу цього матеріалу на уроках української мови. Важливо правильно організувати роботу вчителя, аби вона була максимально спрямована на ефективне формування у учнів теоретичних і практичних основ культури публіцистичного мовлення. Для цього необхідно застосовувати систему вправ і завдань, яка за умови методичної правильності сприятиме розвитку практичних навичок учнів у публіцистичному стилі (додатки Б, В).

Навчальний процес має бути диференційованим – від простих завдань поступово переходити до складних, таких як написання творів-роздумів на суспільно-політичні або морально-етичні теми, складання тез, планів тощо.

Важливо також органічно поєднувати завдання з вивчення мовних тем (фонетики, граматики, фразеології, орфографії, пунктуації) з тими, що спрямовані на розвиток навичок публіцистичного мовлення. Крім уроків, необхідно організовувати роботу з учнями із публіцистики під час виконання домашніх завдань. Ця робота має бути тематично диференційована, пристосована до найбільш важливих програмових тем.

Ключовим аспектом навчальної діяльності вчителя є формування у учнів основ мовленнєво-публіцистичної культури [10]. Завдання та форми роботи,

орієнтовані на розвиток культури публіцистичного мовлення у школярів, повинні стати важливою складовою частиною уроків із мови. Адже на сьогодні багато випускників не здатні вільно висловлювати свої думки, будувати монологи, ефективно брати участь у полілозі, дискутувати, відстоювати свої погляди та дотримуватись правил ведення дискусії. Подолання цих проблем значною мірою залежить від системи вправ.

Стилістичні навички формуються на основі знань української мови, таких як вміння правильно використовувати синоніми в текстах різних стилів. У цьому процесі важливу роль відіграють методи активізації розумової діяльності учнів, такі як спостереження, порівняння та узагальнення, а також розвиток навичок самостійного редагування та стилістичного аналізу висловлювань.

Стилістичні навички є різними аспектами єдиної діяльності особистості, які взаємно доповнюють одне одного. Вчитель повинен пам'ятати, що діяльність учнів завжди свідома, а автоматизація відбувається лише на рівні окремих елементів. Для створення тексту певного стилю необхідно, перш за все, мати чітко визначену мету, яка враховує всі особливості ситуації спілкування [72].

Мовлення є послідовністю мовних одиниць у часі: після завершення одного речення оперативна пам'ять відкидає використані слова і шукає нові для наступного речення. Відбір, заміна слів синонімами, утворення відповідних конструкцій – усе це має відбуватися миттєво, відповідно до стилю мовлення та ситуації. Це має бути автоматизованим і сформованим під час вивчення стилістики не лише в 10-11 класах, а й на кожному уроці в основній школі.

Для розвитку стилістичних умінь учителям слід постійно змінювати мовленнєву ситуацію, стимулюючи самостійне мислення учнів, щоб вони висловлювались своїми словами (наприклад, продовжити розповідь,

проаналізувати відповідь однокласника), використавши певний стиль мовлення [102].

Навчити учнів створювати власні висловлювання, зважаючи на стилістичні норми мовлення, під час вивчення програмового матеріалу на уроках української мови, означає підготувати їх до самостійної комунікативної діяльності.

Творчі вправи сприяють зацікавленню учнів у їхньому власному мовленні та мовленні інших, розвивають навички коректної поведінки під час спілкування, вміння користуватися мовленнєвим етикетом та правильно висловлювати думки [103]. Вправи варто пропонувати поступово, починаючи з простіших і переходячи до складніших. Спочатку вправи виконуються усно, а згодом письмово. Специфіка вправ визначається змістом навчального матеріалу та основними аспектами програми з української мови.

З цією метою пропонуємо кілька творчих вправ:

- побудувати висловлювання про майбутню професію в кількох варіантах: для однокласників, для виступу на місцевому телеканалі, для наукової конференції, дотримуючись основних вимог до культури мовлення;

- написати твір-роздум на суспільно-політичну або морально-етичну тему;

- відредагувати тексти;

- розширити зв'язне висловлювання;

- продовжити текст, зберігаючи стиль і авторську тональність тощо.

Також важливим є проведення дебатів, полемік, дискусій у різних формах, що можуть мати публіцистичний зміст. Саме в дискусії ефективно формується мислення та мовлення, оскільки під час обговорення виявляються суперечності, висуваються аргументи та контраргументи, будується логіка доведення позицій учасників. Завдяки цьому учні вчаться

аналізувати проблему з різних точок зору, розмірковувати та формулювати свої погляди.

Старшокласники повинні вміти аргументувати свої думки, висувати контраргументи, підтримувати дискусію, лаконічно доводити свою думку і знаходити компроміси. Такі вимоги до ведення дискусії допомагають формувати культуру мовлення, зокрема вміння вислуховувати співрозмовника до кінця, не перебиваючи, ставити йому питання, спростовувати або погоджуватися з його судженнями, розвиваючи думку [93, с. 89].

Форми та методи роботи з учнями можуть бути дуже різноманітними. Враховуючи сучасні реалії, доцільно вдосконалювати текстотворчі вміння під час ведення блогу.

Блог (англ. blog, від web log – «мережевий журнал» або «щоденник подій») – це вебсайт, який складається з записів, що відображаються в зворотному хронологічному порядку, де найновіший пост з'являється першим. Блоги часто мають можливість коментування та залишення посилань, що робить їх більш інтерактивними [11].

Блог можна розглядати як специфічну форму організації онлайн-спільноти навколо одного чи кількох авторів. Він є новим видом комунікації, що займає свою нішу в сучасній інтернет-комунікації.

Створюючи дописи, учень покращує писемне мовлення, розвиває критичне мислення, розширює кругозір і здобуває нові інтелектуальні навички. Крім того, він вчиться обмінюватися досвідом, удосконалює комунікативні вміння, розвиває здатність самостійно отримувати знання, обробляти інформацію та навчатися протягом життя, а також покращує свою інформаційно-комунікаційну компетентність.

Для ефективної роботи учням необхідно дотримуватися чіткого алгоритму:

1. Почати з перегляду різних блогів, доступних в Інтернеті.

2. Завантажити інструкцію зі створення блогу на платформі BLOGGER, доступну за адресою <http://probloh.blogspot.com/>.

3. Створити реєстраційний запис (акаунт), вибрати шаблон та створити URL-адресу блогу.

4. Написати перший допис та опублікувати його.

5. Встановити контакти з учнями своєї школи, міста, району, області або навіть країни.

6. Переглядати дописи інших і залишати коментарі, ставити запитання, пам'ятаючи про правила мережевого етикету.

Соціальні мережі сьогодні швидко здобувають популярність, і з кожним роком кількість їх користувачів зростає. Охоплюючи велику й різноманітну аудиторію, вони стають платформою для спілкування, джерелом інформації та зручними месенджерами для швидкого обміну текстовими повідомленнями. Соціальні мережі є популярними серед учнів: майже кожен з них зареєстрований у такій мережі і добре знайомий з її можливостями, включаючи деталі інтерфейсу та способи комунікації.

Допис у соціальних мережах має публічний характер спілкування, що зумовлено широким колом адресатів, іноді навіть без обмежень, які не лише сприймають інформацію, а й можуть реагувати на неї, надаючи свої коментарі. Кожен учасник такого спілкування виступає як творець контенту. Автор стає і творцем, і отримувачем повідомлень одночасно.

Особливістю спілкування в соцмережах є можливість для кожного учасника читати дописи та коментарі інших і відповідати на них.

Допис можна розглядати як монологічний жанр інтернет-комунікації, який містить авторську позицію, що аргументовано викладається. Текст, який привертає увагу читачів, має бути емоційним, легким і образним. Тема посту повинна бути близькою й актуальною для аудиторії, щоб забезпечити максимальний охоплення.

Важливу роль у формуванні в учнів мовленнєво-публіцистичної культури відіграють позаурочні та позашкільні заходи, які мають проводитись планово, що забезпечує їх системність, змістовність і результативність.

До позаурочних форм роботи можна віднести: мовні гуртки, організацію їх засідань і підготовку до них, активну участь гуртківців у плануванні засідань, використання публіцистичних матеріалів, проведення конкурсів на кращого кореспондента та інші подібні заходи; радіопередачі на лінгвістичні теми, що здебільшого відповідають потребам учнів і школи; мовні вечори, де активно використовуються досягнення мовних гуртків, і які присвячені актуальним лінгвістичним темам, що сприяє розширенню теоретичних знань учнів і розвитку практичних мовленнєвих навичок; мовні конференції, в тому числі через інтернет, на яких обговорюються важливі лінгвістичні ідеї, що впливають на мовленнєву і публіцистичну культуру учнів; навчальне комп'ютерне листування, тижні мови з широкою тематикою, орієнтованою на формування мовленнєво-публіцистичної культури; олімпіади, що проводяться на різних рівнях і можуть включати публіцистичні аспекти [10].

Отже, формування культури публіцистичного мовлення у старшокласників передбачає виконання учнями низки завдань і вправ, що базуються на лінгвістичній основі. На уроках української мови необхідно ефективно поєднувати різні методи та форми навчальної роботи для підвищення рівня культури публіцистичного мовлення, використовувати комплексні вправи, що спрямовані на удосконалення усного та письмового мовлення, формування вмінь і навичок будувати висловлювання та уникати помилок. Вчитель повинен допомагати учням розвивати навички конструктивного діалогу, полілогу та монологу, а також удосконалювати вміння сприймати, відтворювати готові та створювати власні тексти.

Формування публіцистичної культури мовлення у здобувачів освіти вимагає систематичної, методично обґрунтованої роботи.

ВИСНОВКИ

Розвиток мовленнєвої культури громадян повинен належати до пріоритетних завдань у щоденній діяльності закладів загальної середньої освіти. Необхідним є подальше вдосконалення освітнього процесу з метою формування у школярів навичок культури публіцистичного мовлення.

Опанування культурою публіцистичного мовлення вимагає ефективного поєднання традиційних і сучасних форм та методів навчання мови, а також актуалізації освітнього процесу відповідно до сучасних суспільних викликів. Кожне заняття має сприяти формуванню в учнів культури публіцистичного мовлення.

Значення мови, досконале володіння нею є найкращою опорою і найнадійнішою рекомендацією для кожної людини в її державному житті і в творчій діяльності. Адже в культурі праці і в культурі мовлення людина найбільше реалізує і репрезентує себе, досягає взаєморозуміння з іншими у виробничій, побутовій і духовній сферах.

Публіцистичне мовлення є однією з ключових комунікативно-функціональних підсистем літературної мови, що охоплює типові професійні сфери та способи використання мови. Воно є важливим аспектом літературно-творчої діяльності людини. Формування загальної мовленнєвої культури, зокрема публіцистичної, має бути одним із основних професійних завдань учителя-словесника.

Публіцистичний стиль знаходить своє вираження в усному або писемному публіцистичному мовленні представників певного етносу, які мають різний рівень освіченості. Він є концентратом мовних засобів, що проявляються в процесі використання, тобто у мовленні. Публіцистичний стиль поділяється на низку жанрів або підстилів, серед яких: публіцистичні передові статті до газет, різного типу інформаційні статті, менші за обсягом матеріали (оглядові, статті-коментарі), відкриті листи, різного характеру

нариси, репортажі, щоденники, памфлети і фейлетони, сатиричні замітки, реплікси, есе та ін.

У публіцистичній освіті важливим є органічне поєднання навчального матеріалу з завданнями, які спрямовані на формування в учнів знань і вмінь у сфері культури публіцистичного мовлення під час вивчення будь-якої теми.

Процес формування культури мовлення включає кілька ключових елементів: боротьбу з мовленнєвою неохайністю в спілкуванні, уникнення типових порушень літературної мови в професійних мовленнєвих стереотипах; розвиток умінь сприймати, відтворювати та створювати тексти різних видів і стилів; прищеплення учням навичок користування словниками та довідниками. Важливим аспектом освітнього процесу є формування основ мовленнєво-публіцистичної культури. Завдання та форми роботи, спрямовані на розвиток культури публіцистичного мовлення, мають стати значущою частиною занять із мови.

Сьогодні деякі випускники не можуть вільно висловлювати свої думки, будувати монологи, знаходити своє місце в полілозі, дискутувати, відстоювати свої погляди, вести дискусію тощо. Подолання цих недоліків значною мірою залежить від ефективної системи підготовчих вправ.

Творчі вправи стимулюють інтерес студентів до власного мовлення та мовлення інших, сприяють розвитку навичок коректної поведінки під час спілкування, уміння користуватися мовленнєвим етикетом, правильно висловлювати думки. Вправи повинні пропонуватися в такій послідовності, щоб рівень складності поступово зростає. Спочатку їх виконують усно, а потім письмово. Специфіка вправ визначається змістом навчального матеріалу та відповідає основним аспектам програми з української мови.

Реалізація запропонованої методичної системи засвоєння учнями знань з теорії публіцистики та практичних навичок можлива за умови творчого виконання вправ і завдань, які вчитель української мови впроваджує

поступово, з ускладненням на кожному наступному етапі навчання. Це дозволить створити ефективну методику освітньої діяльності, спрямовану на формування культури публіцистичного мовлення у школярів.

На уроках української мови слід раціонально поєднувати різні форми, методи та прийоми навчальної роботи для підвищення культури мовлення. Вправи та завдання комплексного характеру повинні бути спрямовані на вдосконалення усного та письмового мовлення, а також на розвиток умінь будувати висловлювання без помилок. Учитель має стимулювати розвиток навичок сприйняття, відтворення готових текстів і створення власних.

Лише систематична, методично обґрунтована робота вчителя сприятиме ефективному оволодінню учнями необхідними знаннями та практичними навичками у сфері публіцистичного мовлення.

Ключовим елементом у формуванні мовленнєво-публіцистичної культури є позаурочні навчально-виховні заходи, які проводяться систематично, чим також вагомо забезпечується їхня змістовність і продуктивність.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці інтегрованих методик навчання публіцистичного стилю, зокрема з використанням цифрових технологій та міжпредметних зв'язків, для підвищення ефективності формування стилістичної компетентності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Грамота, 2019. 208 с.
2. Авраменко О. Українська мова : підруч. для 5 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Грамота, 2022. 208 с.
3. Авраменко О. М., Чукіна В. Ф. Стилїстика української мови. Програма факультативного курсу. 10–11 кл. Київ : Грамота, 2008. 256 с.
4. Барановська О. В. Зміст предметів гуманітарного циклу в профільній школі: шляхи оптимізації. *Українська мова і література в школі*. 2014, №5. С.47–51.
5. Беляєв О. М., Мельничайко В. Я. Методика вивчення української мови в школі. Київ, 1987. С. 222–232.
6. Білоусенко П., Явір В. Проблемно-ситуативні завдання на уроках української мови : посібник для вчителя. Київ : Освіта, 1992. 128 с.
7. Біляєв О. Сучасний урок української мови : навч.-метод. посібник. Київ : Радянська школа, 1981. 176 с.
8. Вихованець І. Р. Таїна слова. Київ, 1990. 184 с.
9. Волкотруб Г. Й. Практична стилїстика сучасної української мови. Використання морфологічних засобів мови. Київ: ТОВ «ЛДЛ», 1998. 176 с.
10. Гамрецький І. С. Мовленнєво-публіцистична культура учнів: один з аспектів. *Дивослово*. 1999. № 12. С. 14–18.
11. Гамрецький І. С. Публіцистичне слово в системі мовно-шкільної освіти. *Рідна школа*. 1999. № 7–8. С. 20–22.
12. Глазова О. Українська мова : підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Освіта, 2022. 272 с.
13. Глазова О. П. Перспективність і наступність у формуванні текстотворчих умінь учнів початкових і 5 класів загальноосвітньої

школи : автореф. дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 1999. 18 с.

14. Головащук С. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ : Наук. думка, 2004. 448 с.
15. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Українська мова : підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Освіта, 2022. 306 с.
16. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Українська мова : підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Освіта, 2023. 258 с.
17. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Українська мова : підруч. для 7-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Грамота, 2024. 272 с.
18. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М., Новосьолова В.І. Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Педагогічна думка, 2019. 232 с.
19. Голуб Н. Урок української мови в системі компетентнісної освіти. *Дивослово*. 2014. № 6. С. 61–62.
20. Гончаренко С. У. Методика як наука. *Шлях освіти*. 2000. №2. С.5–11.
21. Городиловська Г. Проблема стилів в українському мовознавстві. URL : http://old.journ.inu.edu.ua/movazmi/body/visnyk23/Statti_Horodylovska.htm (дата звернення : 12.10.2024).
22. Державний стандарт базової і повної середньої освіти (Проект). *Українська мова і література в школі*. 2011. № 5. С. 53–61.
23. Донченко Т. К. Про концепцію вивчення рідної мови в школі. *Українська мова і література в школі*. 1993. №1. С. 3–4.
24. Дудик П.С. Стилістика української мови : навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
25. Єрмоленко С.Я. Публіцистичний стиль. *Українська мова : енциклопедія*, 3-тє вид., зі змінами і допов. / голова ред. кол. В. М. Русанівський. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2007. С. 562.

26. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту. Навч. пос. Київ : Академія, 2009. 264 с.
27. Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова : підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2022. 240 с.
28. Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова : підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2023. 272 с.
29. Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова : підруч. для 7-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2024. 272 с.
30. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
31. Закон України «Про загальну середню освіту» *Верховна Рада України. Закон від 13.05.1999 № 651-XIV* URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.08.24).
32. Здоровега В.Й. Теорія і методика журналістської творчості: підручник. Львів : ПАІС, 2004. 268 с.
33. Іванова І. Б. Дискурс, текст, стиль: модель лінгвістичного дослідження реклами. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки. 2015. Вип. 5. С. 33–40.
34. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «я». Київ : Академія, 2001. 240 с.
35. Караман С. О., Горошкіна О. М., Караман О. В., Попова Л. О. Українська мова (профільний рівень) : підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Ранок, 2019. 272 с.
36. Клочек Г. І. Якби ви вчилися так, як треба... *Українська мова і література в середніх школах, ліцеях, гімназіях*. 2002. №1. С. 14–42.
37. Коваль А. П. Культура ділового мовлення: Писемне та усне ділове спілкування. Київ : Вища школа, 1982. 288 с.

38. Коваль А. П. Культура української мови. Київ : Наукова думка, 1966. 192 с.
39. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / 3-е вид., доп. і випр. Київ : Вища школа, 1987. 352 с.
40. Кононенко В. І. Мовно-культурні процеси в освітньому просторі. *Шлях освіти*. 2011. №2. С.2–5.
41. Кордун П. П. Збірник вправ із стилістики. Посібн. для вчителів. Київ, 1987. 161 с.
42. Кучеренко І. А. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку з української мови в основній школі : дис. ...доктора пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2015. 560 с.
43. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 420 с.
44. Луценко В. До вивчення функціональної стилістики в 5–9 класах загальноосвітньої школи. *Українська мова та література в школі*. 2006. №1. С. 7–10.
45. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилiстика української мови : підручник / за ред. Л.І.Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
46. Методика вивчення української мови в школі / за ред. О. М. Біляєва. Київ : Рад. шк., 1987. 246 с.
47. Методика викладання української мови в середній школі / за ред. І. С. Олійника. Київ : Вища школа, 1989. 439 с.
48. Методика викладання української мови в середній школі / за ред. І. С. Олійник. Київ : Вища школа, 1979. 309 с.
49. Методика викладання української мови в середній школі / за ред. С. Чавдарова, В. Масальського. Київ : Рад. шк., 1962. 371 с.

50. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник для студентів філологічних факультетів університетів/ За ред. проф. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2009. 400 с..
51. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.) URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf> (дата звернення: 29.04.24).
52. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.) URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyu.ta.in.14.07.21.pdf> (дата звернення: 15.06.24).
53. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.). URL:
<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9%20klas.Holub.ta.in.26.07.2023.pdf> (дата звернення: 19.06.24).
54. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.). URL:
<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9%20klas.Holub.ta.in.26.07.2023.pdf>

vch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9.klas.Zabolotnyy.ta.in.02.08.2023.pdf (дата звернення: 25.06.24).

55. Навчання в старшій школі української мови на академічному рівні: посіб. для вчителя / авт.кол.: Шелехова Г.Т., Голуб Н.Б., Бондаренко Н.В., Новосьолова В, І., Федорчук Т.М, Косянчук С.В. Київ : Педагогічна думка, 2012. 208 с.
56. Наумчук М. М., Лушпинська Л. П. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Астон, 2003.
57. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. *Шкільний світ*. 2001. № 1. С. 2–8.
58. Пентилюк М. Методика навчання української мови у таблицях і схемах: навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2006. 134 с.
59. Пентилюк М. Сучасний урок української мови. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.
60. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика: Підручник. Київ : Вежа, 1994. 240 с.
61. Пентилюк М. І. Технологія навчання стилістики в основній школі: лінгводидактичний аспект. *Українська мова і література в школі*. 2013. №2. С. 13–18.
62. Петровська О. Основні типи уроків з української мови в 5–7 класах. Київ : Радянська школа, 1959. С. 36–42.
63. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : Б. в., 2007. 144 с.
64. Пометун О. Інтерактивні технології навчання : Теорія, практика, досвід : метод. посібник. Київ : АСК, 2002. 135 с.
65. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

66. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. Вид. 3-тє, переробл. та доповн. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
67. Пономарів О. Д. Культура слова. Мовностилїстичнї поради : навчальний посїбн. Київ : Либїдь, 2002. 240 с.
68. Практикум з методики навчання української мови / за редакцією М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 302 с.
69. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітнїх закладах : модульний курс : посїбник для студентів / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.
70. Проценко О.В. До проблеми вивчення функціональних стилів у вищїй школі. *Вїсник Житомирського державного університету іменї Івана Франка*. 2013. Вип. 6. с. 269–274.
71. Рїдна мова. 5–11 класи: Програма для загальноосвітнїх навчальних закладів (Л.В.Скуратївський, Г.Т.Шелехова, В.І.Новосьолова). Київ, 2001. 94 с.
72. Семчук Д. Курс практичної стилїстики та культури мовлення: Навчальний посїбник для старшокласників. *Українська мова і лїтература*. 2003. Ч. 21. 61 с.
73. Скуратївський Л. В. Концепція мовної освіти 12-рїчної школи (українська мова). Проект. *Українська мова і лїтература в школі*. 2002. №2. С. 4–10.
74. Словник епїтетів української мови. Київ : Довїра, 1998. 364 с.
75. Словник синонїмів української мови: у 2–х т. Київ : Наукова думка, 2000.
76. Словник-довїдник з культури української мови. Львів : Фенїкс, 1996. 424 с.
77. Соболев І. І. Письмовї роботи як засїб розвитку образного мислення учнїв. *Українська мова і лїтература в школі*. 1968. № 1. С. 50–53.

78. Сухомлинська О. В. Школа як соціокультурний образ суспільства. *Шлях освіти*. 2009. №3. С.32–35.
79. Технологія сучасного уроку рідної мови / за ред. Н. Голуб. Черкаси : Відлуння, 1999. 128 с.
80. Токмань Г. Розвиток писемного мовлення учнів. Система творів та методика їх написання. *Українська мова і література в школі*. 2002. № 2. С. 28–31.
81. Турська О. В. Творчі завдання як засіб розвитку емоційної сфери особистості на уроках рідної мови. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: збірник наук. праць. Київ, 2001. Вип. 18. С. 288–291.
82. Українська мова. 10 – 11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія /за ред. Л.І. Мацько. 2017. 84 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 10.06.24).
83. Українська мова. 5–6 класи. Розвиток ситуативного мовлення : навчальний посібник / за ред. Н. Ф. Баландіної. Харків : Вид-во Ранок, 2007. 270 с.
84. Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 16.05.24).
85. Українська мова. Комплексний довідник. Харків : Торсінг плюс, 2008. 416 с.
86. Українська мова: Енциклопедія. Київ, 2000. 896 с.

87. Універсальний довідник-практикум з ділових паперів. 2-е вид., доп. і випр. Київ : Довіра: УНВЦ «Рідна мова», 1999. 507 с.
88. Фразеологічний словник української мови: В 2 кн. Київ, 1999.
89. Ходанич Л.П. Ділове мовлення: 300 типових помилок. Ужгород : Гражда, 2002. 48 с.
90. Ходанич Л.П. Уроки після школи: Культура мовлення. Ужгород: ЗІППО, 2004.
91. Цінько С. В. Дидактичний матеріал для розвитку аудіативних умінь учнів (5 клас). *Українська мова і література в школі*. 2012. №1. С.12–18.
92. Чак Є. Д. Барви нашого слова. Київ : Рад. шк., 1989. 176 с.
93. Чернецька Т. Сучасний урок : теорія і практика моделювання : навч. посібник. Київ : ТОВ «Праймадрук», 2011. 352 с.
94. Шарко В. Д. Сучасний урок : технологічний аспект : посібник для вчителів і студентів. Київ : СПД Богданова А. М., 2007. 220 с.
95. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник, 2-ге вид., виправ. і доповнен. Київ : Алерта, 2011. 696 с.
96. Шелехова Г. Особливості мовленнєвої змістової лінії нової програми з української (рідної) мови для 5 класу. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 7 (48). С. 12–15.
97. Шелехова Г. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення на уроках рідної мови в середній школі: автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1996. 45 с.
98. Шелехова Г. Уроки навчання п'ятикласників сприймати мовлення (за новою програмою з української мови). *Українська мова та література в школі*. 2014. №6. С.2–8.
99. Шелехова Г., Цінько С. Особливості навчання учнів 5-7 класів сприймати мовлення на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2014. № 3. С.15–19

100. Ющук І. П. Українська мова : підручник для 5 кл. закладів загальн. серед. освіти. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан. 2022. 352 с.
101. Ющук І.П.Українська мова. Підручник. 4-е вид. Київ: Либідь, 2008. 640 с.
102. Янко Н. Формування стилістичних умінь учнів початкових класів у процесі роботи над текстами різних типів. *Українська мова та література в школі*. 2014. №4. С.7–121.
103. Ярмолюк А. Текст як засіб розвитку комунікативних умінь учнів 5-х класів. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 7. С. 15–20.

ДОДАТКИ

Додаток А

План-конспект уроку для 7 класу

Тема. Розвиток мовлення. Написання есе в публіцистичному стилі

Мета: ознайомити з вимогами до написання есе в публіцистичному стилі, допомогти учням зібрати матеріал для творчої роботи; розвивати вміння висловлювати в письмовій формі власні міркування, обґрунтовувати їх, виражати своє ставлення до предмета висловлювання, добирати точні й образні слова; збагачувати словниковий запас; розвивати образне мислення, спостережливість, уміння робити висновки; формувати ціннісне ставлення особистості до історичних, культурних і духовних надбань рідного краю.

Тип уроку: урок розвитку зв'язного мовлення.

Обладнання: роздруковані пам'ятки «Вимоги до написання есе», дидактичний матеріал (прислів'я), слайдові презентація.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок.

Бліцопитування.

- Які стилі мовлення ви знаєте?
- Назвіть особливості публіцистичного стилю мовлення.

II. Оголошення теми, мети й епіграфа уроку. Мотивація навчальної діяльності.

Реалії сучасного життя вимагають від кожної людини грамотно висловлювати свої думки, аргументувати їх, відстоювати власну позицію. І сьогодні на уроці у вас буде для цього гарна нагода, тому що ми будемо вчитися писати есе.

III. Сприймання й засвоєння нового матеріалу.

1. Пояснення вчителя.

У перекладі з англійської, есе (essay) означає «нарис», «твір», «спробу самостійного аналізу» та «обґрунтування теоретичної гіпотези». Есе –

невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу. Враження, роздуми й асоціації (на думку І.Звоненко) є «трьома китами есе», які визначають специфіку цього жанру.

2. Ознайомлення з вимогами до написання есе (опрацювання пам'ятки).

Есе	
Обсяг тексту	Від 0,5 до 1 сторінки.
Особливості змісту	В основу покладено роздуми автора з приводу чогось побаченого, прочитаного або пережитого особисто. Над усе цінується самостійність і оригінальність думок та оцінок. На першому плані – особистість автора.
Особливості композиції	Композиція довільна, послідовність викладу спричинена логікою авторських роздумів. Обов'язковою є аргументованість і переконливість.
Особливості стилю	Емоційність, яскрава образність досягаються вживанням метафор, порівнянь, повторів, нанизуванням однорідних членів, використанням протиставних, заперечних конструкцій.
Особливості мови	Уживання неповних речень, питальних та окличних конструкцій, риторичних звертань, запитань, тверджень. Афористичність.
Заголовок	Заголовок не перебуває в прямій залежності від змісту, він може пояснювати, що стало поштовхом авторських роздумів, передавати почуття, настрої автора тощо.

IV. Робота над написанням есе.

1. Робота над усвідомленням теми й основної думки твору.

Тема есе, над яким ми сьогодні будемо працювати – «Земле барвінкова, дай мені здоров'я!». як ви вважаєте, яке слово є тут ключовим? Отже, саме

із роздумів про роль здоров'я у житті людини ви можете почати своє есе. Сформулювати думку вам допоможуть народні приказки та прислів'я про здоров'я.

2. Колективне формулювання тези: робота з приказками та прислів'ями.

Було б здоров'я – все інше наживемо.

Бережи одяг, доки новий, а здоров'я – доки молодий.

Без здоров'я нема щастя.

Здоров'я – найцінніший скарб.

Здоров'я – найбільше багатство.

Вартість здоров'я знає лише той, хто його втратив.

У здоровому тілі – здоровий дух.

Доки здоров'я служить, то людина не тужить.

Здоровому все здорово.

Здоров'я за гроші не купиш.

4. Добір аргументів (перегляд слайдової презентації).

Ви висловили свою думку, а тепер необхідно навести переконливі докази на її підтвердження. Мабуть, кожен із вас погодиться, що багато в чому здоров'я залежить від того, як ми харчуємося. А тому пропоную ознайомитися з традиційною українською кухнею.

5. Словниковий диктант.

Ви переглянули найпопулярніші страви традиційної української кухні, вживання яких є корисним для нашого організму. А зараз укладемо «чорний список» тих продуктів, які шкодять нашому здоров'ю, і одночасно будемо пояснювати їх написання.

Чипси, чизбургер, хот-дог, вермішель «Мівіна», пепсі-кола, кока-кола, сухарики, солодоші.

6. Індивідуальна робота учнів над створенням есе.

7. Зачитування написаних робіт.

8. Саморедагування і переписування твору в зошит.

V. Підсумок уроку.

1. Усна рефлексія.

- Чи сподобався вам урок?
- Пропоную вам гру «П'ять речень»: сформулюйте п'ятьма реченнями, що нового дізнались на уроці.

2. Самооцінювання.

VI. Домашнє завдання.

Переписати есе в зошит.

План-конспект уроку для 11 класу

Тема: Відгук на твір мистецтва в публіцистичному стилі

Мета: поглибити знання про види мистецтва, повторити поняття відгуку як зразка оцінного висловлювання, удосконалювати вміння аналізувати тексти публіцистичного стилю, навички складання монологічного висловлювання в публіцистичному стилі; розвивати вміння викладати матеріал послідовно, логічно, з дотриманням стильових ознак, збагачувати словниковий запас мовлення учнів засобами оцінки, розширювати кругозір учнів; виховувати інтерес до творів мистецтва.

Тип уроку: урок розвитку мовленнєвих умінь.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Ознайомлення учнів із темою, метою і завданнями уроку.

Вступне слово вчителя

– Як ви гадаєте, для чого людина народжується на світ?

Багато філософів, відповідаючи на це питання, проголошують, що найважливіша мета людини – пізнати світ, який її оточує.

– Як людина пізнає навколишній світ?

Існує два засоби пізнання світу: наука і мистецтво. Кожен із них дозволяє людині щось відкрити не тільки в оточуючому просторі, але й у собі самому. У школі ви багато уваги приділяєте вивченню основ наук, але потрібно завжди пам'ятати, що є речі, які не вивчає наука. Яким буває світанок на річці? Що відчуває закохана людина? Що таке горе? Що таке кохання? Саме на ці питання ми шукаємо відповіді в мистецтві. Сьогодні на уроці ми будемо з вами намагатися зрозуміти й оцінити твори мистецтва.

III. Актуалізація опорних знань учнів з теми

Бесіда за питаннями

1. Які види мистецтва ви знаєте? (література, живопис, музика, театр, скульптура, хореографія, кінематографія, архітектура, декоративне мистецтво та ін. Кожен із них відтворює навколишній світ різними засобами: література за допомогою слова, музика – звуку, танець – руху і т. ін.)

– Побудуйте асоціативний ланцюжок до слова «Мистецтво»

М – митець

[Иє] – ексклюзив

С – стиль

Т – творчість

Е – енергія

Ц – цінність

Т – талант

В – вічність

О – оплески

2. Чи доводилося вам складати відгуки?

3. Які труднощі у вас виникали?

4. Яким вимогам має відповідати відгук на твір мистецтва? (Відгук – текст, у якому наводиться оцінка прочитаного, почутого, побаченого, висловлено ставлення автора до нього. Мовленнєве оформлення відгуку залежить від ситуації мовлення (адресата, мети). Головна ознака відгуку – оцінність висловлювання. Мета відгуку – розповісти особисті враження про прочитане, побачене, почуте.)

5. Як ви думаєте, чим відгук відрізняється від рецензії? (якщо рецензія – це кваліфікований аналіз твору мистецтва, оцінка професійної майстерності автора, аргументовані зауваження, висвітлення допущених у ньому помилок, відзначення досягнень, точна оцінка суспільно – політичної або літературно – художньої цінності твору, то відгук – це безпосередньо глядацькі (слухацькі) враження від сприйнятого твору).

6. А коли ж виникає потреба складати відгук? (відгуки складаються у невимушеному усному спілкуванні – під час глядацьких або читацьких конференцій, на презентаціях. Але відгук може бути оприлюднений і в засобах масової інформації, тоді йдеться про відповідний жанр публіцистики).

IV. Виконання практичних вправ творчого характеру з метою розвитку комунікативних умінь

Навчальне аудіювання

Прослухайте уважно текст. Визначте стиль мовлення. Під час слухання складіть план тексту.

Кожній людині притаманна властивість ділитися своїми враженнями і думками, що викликані прочитаним твором, побаченим фільмом чи спектаклем та ін. Іноді одна й та сама книга, один той самий фільм викликають у різних людей різні враження. Це породжує дискусії, і вони бувають цікавими тільки в тому випадку, коли співрозмовники не тільки висловлюють свою точку зору, але й можуть довести її. Це робиться за допомогою відгуку або рецензії. Рецензія будується на аналізі твору мистецтва.

Відгук – це обмін думками, висловлення свого ставлення до вчинків героїв і зображених подій, своєї думки про ставлення автора до героїв. У відгуку можна виділити такі частини:

- 1) висловлення думки про твір мистецтва;
- 2) доведення, аргументація своєї думки.

Але, звичайно, зміст відгуку, як і його форма, залежить від того, хто його адресат, яка його мета, завдання.

Якщо мета відгуку – привернути увагу до твору, вплинути на думку інших людей, подискутувати про зміст твору, то такий відгук може бути написаний у формі статті, в публіцистичному стилі. Якщо мета відгуку — бажання поділитися враженнями, а адресат далеко, то формою такого

відгуку може стати лист. Лист відрізняється більшою невимушеністю, «розмовністю» у порівнянні зі статтею.

Відгук, мета якого – допомогти розібратися у творі, ближче до рецензії. У ньому дається не тільки оцінка твору, але й частково аналіз: звертається увага на засоби розкриття ідейного змісту твору, роль художньо-виражальних засобів.

Іноді у відгуку буває стислий переказ змісту або переказ цікавого епізоду.

(За Г. Богдановою).

Ситуативні вправи

Складіть відгуки за ситуаціями:

1. Адресат мовлення – ваш одноліток, мета – висловити своє враження від кінофільму.

2. Адресат мовлення – ваші батьки, мета – пояснити свій вибір улюбленої музичної групи.

Аналіз складених відгуків

– Прослухайте кілька відгуків, складених однокласниками, і скажіть, які мовленнєві засоби вони використовували. Що означає цей вибір?

Творче спостереження публіцистичного тексту з елементами аналізу

– Прочитайте відгук на твір живопису. Доведіть його належність до публіцистичного стилю. Знайдіть у тексті речення, в яких дається опис картини.

Майстер ліричного пейзажу

Архип Іванович Куїнджі – відомий художник-пейзажист. У маріупольському передмісті Карасу зародилася у Куїнджі любов до простору, світлових ефектів на білих хатах. Тут же він удивлявся у фарби південного ранку або сонця, що заходить над рікою.

У 1880 році Куїнджі написав «Місячну ніч на Дніпрі». Заради цієї картини художник улаштував свою персональну виставку й показав на ній тільки одну цю картину.

«Чи знаєте ви українську ніч? – писав М. Гоголь. – Вдивіться в неї. Із середини неба дивиться місьць. Неосяжний небесний звід роздався, розсунувся, став ще недосяжніше... Земля вся в срібному світлі... Весь ландшафт спить. А вгорі все дихає, усе дивно, все урочисто...»

Образ, створений Куїнджі, перегукується з цією хвилюючою поетичною картиною природи. Він так само проникливий і лірично пережитий художником.

На картині зображена ніч. Уся природа занурилася в сон. Широкий Дніпро розпластався стрічкою по рівнині. Сріблясте світло місяця ллється з небес на землю. Художник зачарований красою оксамитової ночі. Куїнджі писав пейзаж ніби з висоти пташиного польоту.

«Місячна ніч на Дніпрі» вразила публіку в Петербурзі. До картини почалося паломництво. На виставку стояли довгі черги глядачів, які жадали побачити прославлене полотно. У газетах і журналах з'явилася безліч відгуків. Про пейзаж писали не тільки критики й рецензенти, але й філософи, поети. Художник одержав повне визнання.

Колективна робота

За допомогою цього тексту та власного досвіду складіть орієнтовний план відгуку на твір мистецтва. (Для відгуку як жанру публіцистики характерні такі композиційні частини: зачин, стислий переказ твору або опис твору обов'язково з елементами оцінки в основній частині та невеличкий висновок.)

Орієнтовний план

1. Мій улюблений художник/композитор/режисер.
2. Найбільш відома картина/твір. Історія створення. Тема.
3. Опис картини/твору.

4. Які кольори використовує художник? Чому?
5. Мої враження від картини/твору.
6. Які думки пробуджує ця картина/твір? Загальний висновок щодо ідейного змісту та естетичності твору.

Лексична робота

Запишіть вирази, які можна використовувати у відгуку в публіцистичному стилі. Доповніть цей перелік.

Особливо цікаво ... , дуже вразило ... , на жаль, автор ... , стверджується думка ... , основна думка розкривається ... , автор вдало ... , особливо запам'яталося ... , картина вразила ... , одержав визнання ... , глядачу здається ... , на наш погляд, ... , у творі ставиться така важлива проблема ... , на жаль, герой ... .

Коментар учителя. У публіцистичному стилі об'єднуються функція впливу (агітації та пропаганди) й інформативна функція. Особливості: широке використання багатозначності слова, використання емоційно-експресивної лексики, неологізмів, лексики і фразеології інших стилів (навіть розмовного), використання засобів стилістичного синтаксису (риторичні питання, повтори, інверсія, паралелізм побудови та ін. Публіцистичний твір характеризується точністю, послідовністю викладення думок, логічністю, а також виразністю, емоційним забарвленням. Відгук нагадує відкритий ліричний лист. Його тон – щирий та дружній. Обов'язковим є стриманість, тактовність. Як кожен газетний жанр, відгук повинен бути стислим. Важливе значення має заголовок, у якому відбито тему або основну думку.

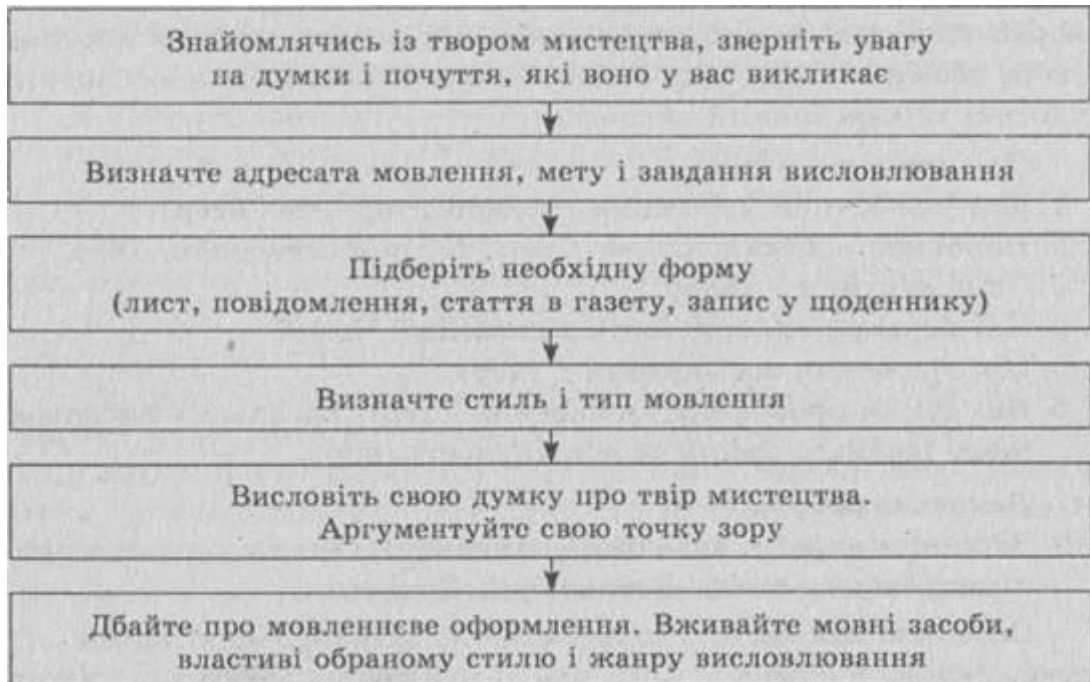
V. Усне складання твору-відгуку в публіцистичному стилі

Складіть відгук на улюблений музичний твір або картину. Розкажіть про асоціації, роздуми, власні почуття, викликані твором мистецтва.

VI. Підсумок уроку

Коллективна робота – складання алгоритму написання відгуку.

Як складати відгук на твір мистецтва

VII. Домашнє завдання

Оформіть письмово складений на уроці відгук.

План-конспект уроку для 11 класу (профільний рівень)

Тема: Основні жанри публіцистичного стилю: інтерв'ю, стаття, кореспонденція, рецензія.

Мета: систематизувати знання учнів про публіцистичний стиль мовлення, формувати уявлення про ознаки основних жанрів публіцистичного стилю, вміння спостерігати, бачити цікаве, робити висновки; розвивати увагу, пам'ять, культуру усного і писемного мовлення; виховувати почуття благодійності, милосердя.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Обладнання: місцеві газети, роздатковий матеріал

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми і мети уроку, мотивація навчальної діяльності

1. Бесіда на повторення

- Укажіть сферу використання публіцистичного стилю мовлення.
- Які жанри публіцистичного стилю ви знаєте?
- Що таке ЗМІ?
- Які засоби масової інформації ви можете назвати?
- Назвіть відомі вам україномовні газети та журнали, видавництва.

2.1. 2. Слово вчителя

На сьогоднішньому уроці ми звернемося до публіцистичного стилю мови, а саме до його жанрів. Тож, тема нашого уроку: «Основні жанри публіцистичного стилю: інтерв'ю, стаття, кореспонденція, рецензія».

III. Пояснення вчителем нового матеріалу

1. Слово вчителя

Запишіть і запам'ятайте основні жанри публіцистичного стилю.

Інтерв'ю – жанр, що подає суспільно вагому новину у вигляді відповідей особи на питання журналіста. Лідер серед жанрів сучасної журналістики. Різновиди інтерв'ю: інтерв'ю-монолог, інтерв'ю-діалог, інтерв'ю-замальовка, інтерв'ю-нарис, інтерв'ю-анкета, колективне інтерв'ю.

Стаття – найважливіший аналітичний жанр публіцистики, що на підставі розгляду значної групи фактів трактує, аналізує, осмислює події. Види статей: теоретична, пропагандистська, проблемна, наукова.

Кореспонденція – жанр, у якому на обмеженому конкретному життєвому матеріалі розглядається певна тема, ставиться проблема та пропонується її розв'язання. Види кореспонденції: інформаційна, аналітична.

Рецензія – жанр, у якому передбачається інтерпретація та оцінка художнього або наукового твору. Тематичні групи рецензій: літературні та мистецькі.

2. Робота з текстами.

Визначте, до якого жанру публіцистики належать подані уривки. Свій вибір умотивуйте.

Репортаж

Мелодії дарую вам піснями

Під такою назвою відбулася святкова репрезентація нової книги відомого тернопільського композитора Ярослава Злонкевича.

Він написав багато пісень на слова українських поетів. Залюбки працює із талановитими людьми. Каже, що музика створюється під конкретного виконавця: «Сьогодні, коли особисто знайомий із більшістю співаків, враховую їх тембр голосу, манеру виконання, особливості темпераменту».

Це вже третя збірка пісень композитора, а ось диск із його творами, на жаль, ще не вийшов. Ярослав Злонкевич сподівається, що незабаром і на це знайдуться кошти.

Вітаючи пана Ярослава, начальник управління культури й мистецтв облдержадміністрації Григорій Шергей зауважив, що цього вечора давно чекала тернопільська громада. Цей композитор – справжня людина-легенда.

Член Національної спілки письменників України Богдан Мельничук, автор багатьох віршів, які композитор поклав на музику, зауважив, що головна ознака того, що видає на-гора пан Ярослав, — молодість. «Я думаю, що найкраще творчість цього композитора характеризує ось такий випадок. На одному із творчих вечорів, де був присутній Ярослав Злонкевич, до мене підійшла моя студентка та спитала, чи не міг би я її з ним познайомити. Я погодився. Після цього вона знову підійшла до мене й сказала: «Ніколи не подумала, що то він, адже його пісні такі молоді».

Багато хто того вечора дякував композитору та вітав його. А найголовніше – лунали пісні цього талановитого тернополянина.

Замітка

Вірити, творити, фестивалити

У Тернополі відбувся міський фестиваль творчості дітей з обмеженими можливостями «Повір у себе». За словами заступника міського голови з гуманітарних питань Леоніда Бищюри, за виступами юних талантів у залі спостерігало ще близько шестисот дітей-інвалідів. І артисти, й глядачі отримали солодкі подарунки (із газети).

Інтерв'ю

Краще, ніж у житті, тільки в Інтернеті? |

На тему соціальної залежності я поспілкувалася із кандидатом психологічних наук, доцентом кафедри психології ТНПУ ім. В.Гнатюка Ярославою Кальбою.

– Кого перш за все приваблюють соціальні мережі? Чому?

– З точки зору психології соціальна мережа – особливий вид соціальної комунікації, спрямованої на взаємодію користувачів Інтернету. Мета –

задоволення потреб у спілкуванні, знайомстві, передачі та сприйманні інформації. Варто сказати, що соціальні мережі ввійшли до списку пріоритетних сайтів, які найчастіше відвідують сучасна молодь й дорослі, що звикають до соціалізації он-лайн. Це обґрунтовується тим, що можливість бути в один і той же час у різних місцях сприяє мобільності й динамічності життя. Іншими словами – це велика прерогатива сьогодення. Проте кожна медаль має й інший бік. Існує жарт: «Комп'ютер дозволяє розв'язувати всі ті проблеми, які до появи його не існували». Частково це стосується й нашої теми. Контакти он-лайн витісняють реальне, живе спілкування, претендуючи на своєрідну альтернативу останньому. Біда в тому, що це не завжди усвідомлюють користувачі сайтів... (із газети).

Нарис

Талантами славиться село

Немов у різьбленій колисці розташувалося село Брустури серед мальовничих Карпатських гір, уквітчаних вічнозеленими смерековими лісами. Низом змієюю в'ється гірська річка Брустурна, а обабіч неї – гуцульські оселі. Подивившись довкола – всюди хати новенькі, а в тих хатах самі митці, народні таланти живуть. У яку хату не завітаєте, у кожній як не різьбяр, то вишивальниця чи ткаля барвистих ліжників і килимів. Є й майстри з виготовлення музичних духових інструментів – сопілок, трембіт і рогів. То вже так повелося – мистецтво тут передається з роду в рід, і не дивно, що в кожній сім'ї як батьки, так і діти міцно тримають у руках різець. А скільки приносять радості дітям розмальовані писанки, баранчики із сиру, що їх виготовляють брустурівські дівчата!..

Розвиток різьбярського промислу в Брустурах сягає сивої давнини.

Сьогодні вироби брустурівських різьбярів, мосяжників і майстрів-сопілкарів з філіалу Всеукраїнського художнього об'єднання «Гуцульщина» здобули широку популярність, зроблені ними сувеніри мають попит не тільки в нашій країні, а й далеко за її межами.

Славиться село Брустури народними талантами. Крім різьбярів, мосяжників і ткачів, у селі є й майстри художньої обробки шкіри, вишивальниці, писанкарки (М.Грепін'як).

Перегляньте газету. Знайдіть тексти, що належать до різних жанрів публіцистики: інтерв'ю, стаття, кореспонденція, рецензія.

3. Творчі завдання

Візьміть інтерв'ю у своїх однокласників, поцікавившись їхніми захопленнями.

Перегляньте алгоритм написання рецензії та напишіть невеличку рецензію за будь-яким твором, який ви вже вивчали на уроках української чи зарубіжної літератури.

Алгоритм написання рецензії

1. Прочитайте твір (перегляньте кінофільм, відвідайте виставу...), за якою будете писати рецензію.

2. Визначте теми, що розвиває автор твору, який ви рецензуєте.

3. Прокоментуйте назву твору.

4. Висловіть свою думку про зміст твору, проблеми, які порушує автор, про ідею твору.

5. Напишіть, чи вважаєте ви проблеми, про які пише автор, актуальними в наш час; чи поділяєте ви точку зору автора на ці проблеми.

6. Розкажіть, в чому збігається чи не збігається ваше сприйняття предмета мовлення з авторським.

7. Відзначте мовленнєві засоби, які складають своєрідність стилю автора.

Бесіда за текстом

Прочитайте текст. Визначте, до якого жанру публіцистичного стилю він належить.

Важливе значення благодійності для дітей

У наші дні благодійність і волонтерський рух стали не тільки актуальним і масштабним проявом безкорисливої допомоги, але і

внутрішньою потребою кожної людини, небайдужої та чуйної до чужого болю.

Більш того, багато батьків (не тільки в нашій країні, але і в Європі, та світі в цілому) переступили через величезне бажання якомога довше оберігати своїх дітей від інформації про хвороби та страждання людей і дозволили їм стати, нехай навіть на кілька хвилин, причетними до їхньої долі. Незважаючи на ризик, якому при цьому піддавалася тонка й чутлива психіка дитини, в дитячих серцях прокинулися чуйність, тепло і щедрість. Багато сучасних дослідників наполягають на тому, що потреба в милосерді та співчутті закладена в дітях від народження.

Важливо не залишати без задоволення ці найважливіші потреби душі, що роблять людину справді прекрасною. Необхідно з ранніх років надавати дитині можливість робити добрі справи, брати участь у благодійності, враховуючи при цьому рівень її інтелектуального та емоційного розвитку, її готовність співчувати людям.

Благодійність – це не тільки «чудовий фундамент для побудови чогось», як писала у своєму творі Луїза Мей Олкотт, а й потужний зовнішній фактор, що впливає на всебічний і гармонійний розвиток особистості.

Наведемо приклад тих позитивні змін, які можуть статися з дитиною, яка бере участь у благодійності: милосердя, радість, відчуття приналежності, почуття власної значущості, почуття впевненості в собі, вдячність, здоров'я. соціальні навички, соціальна відповідальність, основи прийняття майбутніх рішень, основи фінансової грамотності, профілактика девіантної поведінки.

Безперечно, незважаючи на вроджений дар милосердя та співчуття, діти потребують натхнення й певного спонукання до участі в благодійних акціях, відповідальність за надання яких лежить на батьках. Тут важливий не тільки особистий приклад, але й м'які, делікатні пояснення,

які допоможуть дитині усвідомити свою потребу робити корисну, добру справу.

Наприклад, якщо ви вирішили взяти участь у благодійній акції, метою якої є збір коштів для допомоги хворим дітям, ви можете сказати своїй дитині: «Ці гроші ми перешлемо діткам, які зараз хворіють і потребують нашої допомоги. Тепер вони зможуть одужати значно швидше».

Найголовніше – не забувати про те, що будь-яка посильна допомога – безцінна. «Малі послуги, що надаються вчасно, є найбільшими благодіяннями для тих, хто їх отримує», – сказав філософ Демокрит.

Чи вважаєте ви, що милосердя це дуже важлива справа?

Чи займалися ви коли-небудь милосердям?

Як по-іншому можна назвати акт здійснення милосердя?

Чи знаєте ви назви волонтерських організацій в Україні?

IV. Підсумок уроку

1. Бесіда на узагальнення

- Які жанри публіцистичного стилю ви знаєте?
- Дайте визначення кожному.
- Чи знаєте ви назви волонтерських організацій в Україні?
- Чи вважаєте ви, що милосердя це дуже важлива справа?

V. Завдання додому та інструктаж про його виконання

1. Знайдіть у ЗМІ зразки реклами та презентації, зробіть висновки щодо їх будови та лексичного складу. Які помилки допускаються в рекламних текстах? Випишіть декілька.

2. Складіть рекламу у формі комп'ютерної презентації.